БАЙЫРЛАЛ-БИЛЕ, ЭРГИМ ЭШТЕР!

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 258 (11756) 1981 чылдың ноябрь 7, суббота

1925 чылда үндезилеттинген

Өртээ 2 көп.

ДҮҮН КРЕМЛЬДИҢ СЪЕЗДИЛЕР ОРДУЗУНГА

Улуг Октябрь кижи төрелгетенниң амыдыралынга чаа үениң демдээ болу берген. Бөмбүрзекке тайбыңның болгаш улустар аразынга найыралдың чарлакчызы болган баштайгы социалистиг күрүне делегей төөгүзүнүң чорудулгазынга канчаар-даа аажок улуг салдарны чедирип турар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының херээниң көскү уламчылалын, революстуг ленинчи идеалдарның дириг боттаныышкынын делегейниң депшилгелиг кижилери Советтер чуртунуң бүгү-ле бүдүрген херектеринден, бистиң чонувустуң бөгүнгү чедиишкиннеринден болгаш планнарындан көрүп турар.

Бүдүрүлгениң мурнакчылары болгаш чаартыкчылары, партияның хоочуннары, эртемниң болгаш культураның ажылдакчылары, министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң дайынчылары, Москва чоогунуң ажылчы чоннарының төлээлекчилери ноябрьның 6-да Москвага, Кремльдиң Съездилер ордузунга чыглып келген. Улус депутаттарының Москва Совединиң болгаш СЭКП-ниң Москва хоорай комитединиң Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга тураскаатан байырлыг хуралы аңаа болган.

Эштер **Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Я. Пельше, М. А. Суслов, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков** оларны хуралдың киржикчилери бут кырынга туруп, диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Ол ышкаш президиумда — Австралияның Социалистиг партиязының Даргазы П. М. Клеиси, Мальтаның Компартиязының Чиңгине секретары А. Вассало, Панаманың Улусчу партиязының ТК-ның Чиңгине секретары Р. Дарио Соуса, АКШ-тың Компартиязының Национал даргазы Г. Уинстон, Уругвайның Компартиязының ТК-ның Бирги секретары Р. Арисменди, Финляндияның Компартиязының Хүндүлүг даргазы В. Песси, Чилиниң Компартиязының Чиңгине секретары Л. Корвалан, Ливанның Депшилгелиг-социалистиг партиязының Даргазы В. Джумблат.

Залда — даштыкы аалчылар, даштыкы дипломаттар.

Байырлыг хуралды Моссоветтиң күүскомунуң даргазы В. Ф. Промыслов ажыткан.

«Улуг Октябрьның тугунуң адаа-биле» деп илеткелди кылган СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устиновту хуралдың киржикчилери чылыы-биле уткаан.

Илеткелди улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары чаңгыс эвес удаа үзе кирип турган.

Байырлыг хурал доозулган. Залга Совет Эвилелиниң Гимнизи чаңгыланы берген.

Ооң соонда болган байырлал концерти улуг чедиишкиннииг эрткен. Концертти Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң удуртукчулары көрген.

• • • • • •

Улуг Октябрьның 64 чыл оюнга тураскаатан байырлыг хуралдар эвилелдешкен республикаларның найысылалдарынга, чурттуң өске-даа хоорайларынга болгулаан.

(СЭТА).

Владимир Ильич Ленин

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга холбаштыр Кремльдиң Съездилер ордузунга 1981 чылдың ноябрь 6-да болган байырлыг хуралга эш Д. Ф. УСТИНОВТУҢ илеткели

Эргим эштер!

Алдан дөрт чыл мурнунда Россияның пролетарлары, ажылчы чоннары Владимир Ильич Ленинге баштаткан большевиктер партиязының удуртулгазы-биле тиилелгелиг социалистиг революцияны өөскүдүп үндүргеннер. Ол бистиң чурттуң улустарының салым-хуузунга үндезин эргилдени болдуруп, оларны ёзулуг хамаарышпас хөгжүлдениң, бүгү талалыг социал-экономиктиг болгаш культура депшилгениң оруунче киирген.

Советтер республиказының ажылчыннары болгаш тараачыннары эрге-чагырганы боттарының холунга алгаш, бүгү делегей төөгүзүнүң чаа үе-чадазының — капитализмден социализмче шилчилгениң үе-чадазын салганнар. Бистер ол уттундурбас хүннерден эгелээш социалистиг чыл санаашкыны-биле үени санап турар бис.

1917 чылдың Октябры бүгү-ле мөлчүткен, демисежип турар улустарга боттарының келир үедеги тиилелгезин чедип алыр арганы берген. «Бистиң революциявыстың чамдык кол-кол хевирлери тус чериң-даа эвес, национал-онзаланчак-даа эвес, чүгле орус-даа эвес, а бүгү делегейге ужур-дузалыг болуп турар» (ЧДЧ. 41 том, арын 3) деп, В. И. Ленин айтып чораан.

XX чүс чылдың бүгү-ле эң улуг социал чаартылгалары шуптузу бодунуң үндезинин Октябрь революциязындан алган. Ооң күчүлүг салдарындан делегейниң революстуг ёзу-биле чаартыры дээш демисежип турарларның хүрээлени чайгылыш чок немежип база быжыгып турар.

Келир үе оларны болур!

Улуг Октябрь чаа ниитилелди тургузарының дорт оруун салган. Ооң ылынын амыдырал боду-ла бүзүрелдии-биле бадыткаан. Бистиң ленинчи Коммунистиг партиявыс совет улусту ол шылгаттынган угланыышкын-биле тиилелгеден тиилелгеже чедир баштап бар чоруур.

СЭКП-ниң XXVI съездизи коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа делгемнерни ажыткан, амгы үениң эң улуг болуушкуну болган. Ол партияга болгаш улуска тодаргай база чайыннанчак политиктиг угланыышкынны берген, бистиң ниитилелдиң моон соңгаарғы хөгжүлдезиниң практиктиг сорулгаларын айыткан, тайбыңны камгалаары болгаш быжыглаары дээш демиселге күчүлүг идигни берген. Съездиниң идеялары, оларны шиитпирлээри бистиң чуртта күш-ажылчы улуг күжениишкинни болгаш политиктиг бүгү байдалды тодарадып, делегей байдалын чогумчударынга идепкейлиг бараан боор турар.

Совет кижилер партияның иштики болгаш даштыкы политиказын, бистиң үениң шылгарангай партия болгаш күрүне ажылдакчызы, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежневке баштаткан ооң Төп Комитединиң, ТК-ның Политбюрозунуң хөй талалыг ажыл-чорудулгазын изиг-биле чүүлдүгзүнүп, чаңгыс үн-биле деткип турарлар!

Бистиң чурттуң ажылчы чоннары, социализмниң акы-дуңма чурттарының улустары, чер бөмбүрзээниң миллион-миллион кижилери Леонид Ильич Брежневти совет улустуң алдарлыг оглу, шылгаттынган интернационалчы, тайбың болгаш социал депшилге дээш, кижи төрелгетенниң эң эки келир үези дээш шылгарангай угааныг болгаш чайгылыш чок демиселчи, Ленинниң болгаш Октябрьның социалистиг Улуг революциязының херээниң шынчы уламчылакчызы кылдыр үнелеп көрүп турарлар.

Эштер! Октябрь байырлалы совет кижи бүрүзүнге онза үнелиг болгаш чоок. Ол — чер кырынга эң баштайгы социалистиг күрүнениң, бистиң төрээн Совет эрге-чагыргавыстың төрүттүнген хүнү-дүр. Партия Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың омунээзинден бо кайгамчыктыг байырлал-биле холбаштыр байырлыг хуралдың киржикчилеринге, ажылчыннарга, колхозчуларга, интеллигенцияга, Чепсектиг Күштерниң дайынчыларынга, бүгү совет кижилерге байыр чедирерин чөпшээрээп көрүңер!

Уттундурбас сураглыг он чеди чылда эрги делегейни штурмаарынче кирген кижилерге — Октябрь революциязының хоочун киржикчилеринге онза өөрүп четтиришкинниң сөстерин чедирип тур бис. Оларга алдар болгаш хүндү!

Бүгү делегейде аңгы талазы-биле бистиң акы-дуңмаларывыс совет улус-биле кады Октябрьның оюн байырлалдыы-биле демдеглеп турарлар. Бистер бүгү-ле даштыкы өңнүктеривиске болгаш сурукчуларывыска революстуг изиг байыр чедирип тур бис!

I. ОКТЯБРЬНЫҢ ОРУУ-БИЛЕ — КОММУНИЗМЧЕ

Эштер! Коммунизмче бүзүрелдиг бар чоруур совет улустуң эрес-маадырлыг чоруунуң өндүр чаагайы бөгүнгү бедиктерден онза тодаргай көстүп турар.

Бистер боттарывыстың аныяк социалистиг Ада-чуртувусту камгалап алгаш, хамааты дайынның чылдарында иштики контрреволюцияны болгаш даштыкы интервентилерниң аг-шериглерин чылча шапкан бис.

Бистер бустууушкунну болгаш аш-чутту шыдажып эрткеш, биске удур капиталистиг бүзээлээшкинниң эң аар-берге байдалдарында чуртту индустриализастаарын, көдээ ажыл-агыйны коллективизастаарын, ёзулуг культура революциязын чедиишкинниг боттандырып чоруткаш, национал айтырыгны шиитпирлээрин хандырган бис.

Бистер Ада-чурттуң Улуг дайынынга кадыг-дошкун шылгалдаларны тудуп эрткеш, боттарывыс Төрээн чуртувустуң хостуг болгаш хамаарышпас чоруун камгалап ап, Европаның болгаш өске-даа диптерниң улустарын фашистиг кулданыышкындан хостаарынга шиитпирлиг үлүгнү киирген бис.

Дайын сөөлүнүң берге үезинде, «соок дайынның» дүшкүүрлүг байдалында, бистер муң-муң хоорайларны болгаш суурларны, заводтарны болгаш фабрикаларны бузунтуларның орнундан база катап тудуп тургускан бис.

Бистиң эрткен оруувус белен эвес болган. Бистерге бүгү делегейге ужур-дузалыг сорулгаларны шиитпирлээри таварышкан турган. Оларны шиитпирлээн-даа бис. Улуг революция массаларның улуг энергиязын хайныктырган, а Ленинниң партиязы ол энергияны төлевилээн эчис сорулгаже углап баштаан.

Коммунистиг партияның, бүгү совет улустуң карак кызыл революсчу-чаартыкчы ажыл-чорудулгазының кол түңнели болза бистиң чуртувуска сайзыраңгай социалистиг ниитилелди тургусканы болур. Ол ниитилел социал депшилгениң эң дээди чедиишкини болуп турар. Ынчангаш бис аңаа чоргаарланыр эргелиг бис!

Сайзыраңгай социалистиг ниитилел — коммунизмче орукта хоойлу ёзугаар болур үе-чада, эргежок чугула болгаш төөгү талазы-биле үр үе-чада. «Тиилээн социализм быжыышкынның тодаргай үе-чадаларын эртер ужурлуг, ынчангаш чүгле сайзыраңгай социалистиг ниитилел коммунистиг тургузуушкунче эгелеп кирериниң болдунар аргазын берип турар. Ынчаарга, ам бистиң билиривис ышкаш, социализмниң хөгжүүрү, сайзыраңгайжыыры — ооң үндезиннерин тургузарынга бодаарга, биче эвес нарын, биче эвес харысалгалыг сорулга болуп турар» деп, эш Л. И. Брежнев демдеглээн (Л. И. Брежнев. Ленинчи угланыышкын-биле. Чугаалары болгаш чүүлдери, т. 6, арын 535).

Октябрьның байырлалын чурт чогаадыкчы күштерниң чечектелиишкининде уткуп турар. Ол күчүлүг экономиктиг күчү-шыдалдыг. Бөгүн Совет Эвилели үлетпүр продукциязын барык-ла Барыын Европаның бүгү чурттарын катай алганы дег, ынчаны бүдүрүп үндүрүп турар, а ооң хөй-хөй эң чугула хевирлерин бүдүрүп үндүрер талазы-биле делегейде бирги черни бүзүрелдии-биле ээлеп турар.

Чоннуң амыдыралының депшилиинге болгаш овур-хевиринге хаңы чаартылгалар болгулаан. Ажыл чокталыышкын, түрегдел, даартагы хүнүнге бүзүрел чок чорук — капитализм үезинде эттинмес болуп турган болгаш ындыг болуп артып-даа турар ол бүгү хоралыг оюлганнар эрткен үеже эгиттинмес кылдыр эрте берген.

Ажылчы чоннарның чаагай амыдыралы доктаамал өзүп турар. Чүгле сөөлгү үш беш чылдар дургузунда чоннуң кижи санынга онаашыр боттуг орулгалары ийи катап көвүдээн. Ол-ла үениң дургузунда 160 миллион ажыг совет кижилер чаа бажыңнарже көжүп киргилээн. Совет кижи бүрүзүнге халас медицина дузаламчызын көргүзүп, чоптуг социал хандырылганы магадылап турар.

Лозуңу — бүгү чүвени кижиге, бүгү кежикти кижиниң чаагай чоруунга деп кыйгырыг болуп турар бистиң партиявыстың ленинчи политиказының көскү түңнелдери ындыг-дыр. Совет кижилер ол политиканың магалыг үре-түңнелдерин көрүп база партияның сагыш салыышкынынга шалыпчы күш-ажылы-биле, чаа патриоттуг бүдүрүүшкүннери-биле харылап турар.

Эштер! Бистиң чуртувустуң ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырарынче кандаар-даа аажок улуг көдүрлүүшкүн-биле кирген. Бо чыл улус ажыл-агыйынга чиик эвес болуп турза-даа, экономиканың улам ыңай өзүлдези хандыртынган. Индустрияга, транспортка, тудугга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн. Аар үлетпүрнүң дыка хөй кол адырлары мурнап турар темпилер-биле хөгжүп турар.

(Уланчызы 2-ги арында).

ССРЭ-ниң камгалал министриниң

ДУЖААЛЫ

1981 чылдың ноябрь 7 № 258 Москва хоорай

Эштер солдаттар болгаш матростар, сержантылар болгаш старшиналар!

Эштер прапорщиктер болгаш мичманнар!

Эштер офицерлер, генералдар болгаш адмиралдар!

Совет Чепсектиг Күштерниң хоочуннары эштер!

Бөгүн совет улус болгаш ооң дайынчылары, социализмниң акы-дуңма чурттарының ажылчы чоннары, депшилгелиг бүгү кижи төрелгетен Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюн байырлап турар.

Улуг Октябрьның байырлалын бистиң чуртувус СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бүгү улустуң демиселиниң байдалында демдеглеп турар. Партияның айыткан коммунистиг тургузуушкунунуң өндүр улуг сорулгалары совет кижилерниң политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейиниң чаа көдүрлүүшкүнүн болдурган. Он бирги беш чылдың баштайгы чылының даалгаларын доллдур болгаш ажыр күүседир дээш, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидер дээш социалистиг чарыш бүгү чуртта калбарган. Чоннуң чаагай байдалы чайгылыш чокка экижип, Совет күрүнениң экономиктиг болгаш эртем-техниктиг күчүзү улгадып турар. Совет ниитилелдиң мораль-политиктиг болгаш идейлиг чаңгыс эви быжыгып турар.

Партияның XXVI съездизиниң көдүрген 80 чылдарның Тайбың программазын СЭКП Төп Комитеди болгаш Совет чазак чайгылыш чокка боттандырып, делегей харылзааларынга тайбың кады ажылдажылганың болгаш дең эргениң ленинчи политиказын идепкейлиг чорудуп турар. Совет Эвилелиниң тайбыңга ынак инициативаларын социализмниң акы-дуңма чурттары деткип турар. Делегейниң калбак хөй-ниитизи ол инициативаларны билип деткип турар.

Ынчалзажок Американың Каттышкан Штаттары баштаан империалистиг күштер Совет Эвилелиниң тайбыңга ынак угланыышкынынга калчаалыы-биле удуралдыып, делегейниң дүшкүүрлүг чорууун чидиглендирип турар. Ортумак ырактыг америк ракета-ядролуг чепсээн Барыын Европага эккеп тургузаар дугайында НАТО блогунуң шиитпири, боо-чепсектерни кедергей эңдере бүдүрүп турары, делегейниң янзы-бүрү районнарынга кризистиг байдалды өскүдер дээш реакцыыг бөлүктерниң чүткүүшкүнү чавырлыышкынның чорудулгазын божаңнадып, делегейниң политиктиг байдалын шыңгыы баксырадып, дайын айыылын күштелдирип турар. Империалистиг реакцияның калчаалыг хөделиишкиннери-биле кыдат удуртулганың гегемонистиг политиказы сырый холбажып турар.

Бо байдалдарда Коммунистиг партия болгаш Совет чазак, бүгү совет улус дайын кыжаныышкынын кошкадыр, боо-чепсектерни эңдере бүдүрерин кыңчыктырбас дээш шиитпирлиг демисежип чорааш, чурттуң камгаланыр аргазын быжыглаарынга, Совет Чепсектиг Күштерниң серемчилелин болгаш дайынчы белен чоруун бедидеринге эргежок чугула бүгү чүүлдерни кылып турар.

СЭКП Төп Комитеди, эш Л. И. Брежнев баштаан ТК-ның Политбюрозун долгандыр сырый каттышкан Армияның болгаш Флоттуң дайынчылары бодунуң чонунга, коммунизмниң херээнге кызыгаар чок бердинген совет кижилерниң тайбың күш-ажылын бедик серемчилелдиг камгалап турар. Олар акы-дуңма армияларның дайынчылары-биле кады боттарының патриотчу болгаш интернационалчы хүлээлгезин кандыг-даа минутада күүседиринге, кандыг-даа агрессорга шиитпирлиг ойтур шавыышкынны бээринге белен.

Эштер, Армияның болгаш Флоттуң дайынчылары!

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюу-биле холбаштыр силерге байыр чедирип тур мен. Дайынчы болгаш политиктиг белеткелге, дайынчы мергежилди сайзыраңгайжыдарынга, сагылга-чурумну болгаш уставтың чурумун улам-на быжыглаарынга чаа-чаа чедиишкиннерни силерге күзедим.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга алдар кылдыр **дужаарым болза:**

Бөгүн, ноябрь 7-де тус чериниң-биле 21 шак турда бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы Маадыр-хоорай Москвага, эвилелдешкен республикаларның найысылалдарынга, Маадыр хоорайлар Ленинградка, Волгоградка, Севастопольга, Одессага, Новороссийскиге, Керчиге, Тулага, Маадыр-шивээ Брестиге, а ол ышкаш Калининград, Львов, Донда Ростов, Куйбышев, Свердловск, Новосибирск, Чита, Хабаровск, Владивосток болгаш Североморск хоорайларга артиллерияның ужен дазыштаашкыннары-биле салютту кылыр.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюу делгерезин!

ССРЭ-ниң алдарлыг Чепсектиг Күштери делгерезин!

Бистиң бүгү тиилелгелеривистиң сорук кииргичизи болгаш организакчызы — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга алдар!

ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы
Д. УСТИНОВ.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ «САКТЫЫШКЫННАРЫ»

Леонид Ильич Брежневтиң «Сактыышкыннарын» «Новый мир» журналдың ноябрьда номериниң эге арыннарында парлаан.

«Бичии чер», «Катап тургузуушкун», «Кур чер» деп номнарны бүгү делегейде номчукчулар улуг сонуургал-биле уткаан. Бодунуң күш-ажылчы баштайгы чылдарында ужурашкан ажылчын кижилерниң дугайында Леонид Ильич ол сактыышкыннарынга бижээн. Ажылчын аңгының төөгүлүг бедик хүлээлгезиниң дугайында, ленинчи партияның удуртулгазы-биле ооң кылган революстуг маадырлыг чорууунуң дугайын «Завод кыйтызын ёзугаар амыдырал» деп эгениң адаанга парлаан.

Солун хөй болуушкуннарны «Сактыышкыннарга» кирген. Курскинин суурунга, Белоруссияга болгаш Уралга коллективизацияның чылдары, студент чораан үези, Чита чоогунга танк шериинге турганы, Днепродзержинскиге харысалгалыг партийжи ажыл-чорудулгазының эгези «Сактыышкыннарда» бижиттинген. Л. И. Брежневтиң «Сактыышкыннары» амгы үениң айтырыглары-биле, келир үе-биле, Төрээн чурттуң салым-чолу-биле сырый холбаалыг.

«Новый мир» журналдың он бирги номерин чагыкчылар улуг сонуургал-биле номчуур.

(СЭТА).

ДҮҮН КЫЗЫЛГА

Партияның, күш-ажылдың, дайынның хоочуннары, бүдүрүлгениң мурнакчылары, эртемниң, культураның ажылдакчылары, министерстволарның, ведомстволарның удуртукчулары дүүн Кызылда хөгжүм-шии театрынга чыглып келген. СЭКП Кызыл хоорукомунуң болгаш улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга тураскааткан байырлыг хуралы аңаа болган.

СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын байырлыг хуралдың президиумунга бедик көдүрлүүшкүннүг соңгаан.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнуң дугайында илеткелди СЭКП Тыва обкомунуң ийиги секретары И. И. Кравченко кылган.

Хурал соонда ооң киржикчилеринге байырлалдың концертин көргүскен.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чылынга тураскааткан байырлыг хуралдар Шагаан-Арыг, Чадаана, Туран, Ак-Довурак хоорайларга, район төптеринге, суурларга база болган.

БАЙЫР ЧЕДИРИИШКИННЕРИ

Улуг Октябрьның 64 чыл оюнуң байырлалының бүдүүзүнде СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң адрезинге СЭКП-ниң Бурят, Калмык, Якут обкомнарындан, Бурят, Калмык, Якут АССР-лериниң Дээди Советтериниң Президиумнарындан болгаш Министрлер Чөвүлелдеринден, СЭКП-ниң Алтай, Красноярск крайкомнарындан, ол крайларның күүскомнарындан, партияның Даг-Алтай, Иркутск, Чита, Хакас обкомнарындан, ол черлерниң облкүүскомнарындан, ССРЭ-ниң КАЧК-ның кызыгаар шериглериниң Шериг Чөвүлелинден болгаш Политиктиг Кол эргелелинден, Сибирьниң Кызыл туктуг шериг округунуң Шериг Чөвүлелинден болгаш политиктиг эргелелинден, МАРН Ковту, Убса-Нур, Баян-Өльгий аймак комитеттеринден болгаш ол аймактарның улус хуралдарының күүскомнарындан байыр чедирген телеграммалар келген.

Телеграммаларда республиканың ажылчы чоннарынга Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнуң байырлалы-биле холбаштыр чүректиң ханызындан байыр чедириишкиннерин, партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин, он бирги беш чылдың бирги чылының планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге чаа улуг чедиишкиннерни, а ол ышкаш быжыг кадыкшылды, улуг аас-кежикти күзээнин илереткен.

Тувинская
республиканская
БИБЛИОТЕКА
им. А. С. Пушкина

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ

(Уланчызы. Эгези 1-ги арында).

Улам-на чаа-чаа бүдүрүлгелер ажыглалга кирип турар. Дыка хөй электростанцияларда улуг-улуг энергоблоктар ажыглалда кирген. Ленинградта В. И. Ленин аттыг атомнуг электростанция бүрүн төлевилел күчүзүнде четкен. КамАЗ-тың дериин тургузаары доозулган. «Чүс чылдың тудуу» — Байкал-Амур магистралынга бөгүнге чедир 2200 километр орукту кылган.

Бо чыл көдээ ажыл-агыйга берге болган. Соок, үр час, чурттуң делгем районнарынга үр кандаашкын дүжүтке, ылангыя тараа культураларының дүжүдүнге багай салдарны чедирген. Ол нарын-берге байдалдарга кижилер организастыг болгаш карак кызыл ажылдаан. Хөй-хөй колхозтар болгаш совхозтар агаар-бойдустуң багай салдарын кошкадып шыдаап болгаш багай эвес түңнелдерни чедип алган. Дыка хөй республикалар, крайлар болгаш областар боттарының пландарын база хүлээлгелерин күүсеткен.

Чоннуң чаагай чорууну болгаш аас-кежиинниң дугайында сагыш салыышкын — партияның пландарының төвүнде. Совет кижиниң амыдыралының бүгү талаларын хаара тудуп турар чугула социал хемчеглерни он бирги беш чылда төлевилээн. Оларның чамдыктарын боттандырары бо беш чылдың баштайгы чылында-ла эгелей берген. Уругларлыг өг-бүлелерге күрүнениң дузаламчызы улгаткан, пенсия хандырылгазы экижип турар. Хөмүр-даш үлетпүрүнүң ажылдакчыларының ажыл төлевирин бедидер шиитпир хүлээп алдынган.

Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырарынга чүгле баштайгы базымнар кылдынган болбайн аан. Кол чүве — мурнунда. Бистер хемчээлиниң болгаш нарынының талазы-биле канчаар-даа аажок улуг ажылды күүседир — экономиканы хөгжүлдениң интенсивтиг оруунче шилчидерин колдуунда 80 чылдарда доозар апаар бис.

Ооң үндезини болза эртем-техниктиг депшилгениң чедиишкиннери болур. Оларны ажыглаарының хемчээлдери чайгылыш чок калбарып турар. Механизастаттынган шуушпурулга болгаш автоматтыг шугумнарның, программныг башкарар станоктарның саны өзүп турар. Депшилгелиг технологтуг чорудулгаларны идепкейлиг шиңгээдип ап, күш-ажылдың энергия-биле хандыртынылгазы бедип турар.

Продукцияның шынары база экижип турар. Үлетпүрүң 85 муң ажыг азы оңгу беш чылдың эгезинде турганындан үш катап хөй кылыгларын күрүнениң Шынар демдээ-биле бүдүрүп үндүрүп турар. Хөй-хөй күш-ажылчы коллективтер чурттуң болгаш даштыкының эң эки үлегерлеринге дүгжүп турар продукцияны бүдүрүп үндүрерин шиңгээдип ап турар.

Ядролуг энергетиканың, космос болгаш лазер техниказының, электрониканың болгаш химияның эртемниң база техниканың өске-даа чүүлдериниң талазы-биле ажыдыышкыннар экономиканың янзы-бүрү адырларын техниктиг чаарты дериирин улуг болдунар аргаларны берип турар.

Ынчалзажок ол болдунар аргалар ам-даа бүрүн хемчээли-биле ажыглаттынмайн турар. Чогаадылгалар, чаартыкчы шиитпирлээшкиннер заводтарже, шөлдерже болгаш фермаларже орукту дыка үр тыппайн чыдары ховар эвес болгулаар-дыр. Ынчаарга эртемни бүдүрүлге-биле — чүгле экономиктиг-даа, организастыг-даа — ыяк холбаштырар чорук чогумчалыг улус ажыл-агыйы ажыын бээр дээрзи билдингир болгай.

Экономиканы интенсификастаарынга, ооң ажыктыын чайгылыш чок көвүдедиринге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери чугула ужур-дузалыг. Ооң күсели-биле он бирги беш чылда национал орулганың немелде өзүлдезиниң 90 хуузун алыры төлевилеттинген. Ындыг болганда — ажылчыннарның санын өстүрбейн, харын-даа эвээжедип тургаш, бүдүрүлгениң өзүлдезин хандырары эргежок чугула-дыр. Шоолуг мергежил чок, хол-биле кылыр болгаш хамыктың мурнунда улуг күш үнер күш-ажылдың үлүг-хуузун туруштуу-биле кудулатса чогуур.

СЭКП-ниң XXVI съездизи экономика камналгалыг болур ужурлуг деп айыткан. Ооң өзүлдезиниң эрге-ажыктазы материалдыг, күш-ажылчы, акша-хөреңги курлавырларын хумагалыг ажыглаарын негеп турар. Ажыглаттынган хөреңгилерниң дедир эгидилгезин канчап бедидерил, станок, машина, агрегат бүрүзүнүң долу ажыглалын канчап чедип алырыл? Энергияның, одаар чүүлдүң, чиг-эттиң, материалдарның чидириглерин эң эвээш хемчээлге канчап чедирерил?

Бо айтырыгларны шиитпирлээриниң оруктарын СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бо чылдың июньда хүлээп алган доктаалында тодараткан. Ында курлавырларны камнаарының болгаш чөптүг ажыглаарының талазы-биле бүгү ажылды үндезини-биле экижидеринче угланган хемчеглериниң системазын боттандырып чорударын көрүп турар. Ол ажылды доктаамал, тодаргай, ажыл-херекчи ёзу-биле чорудар херек. Камналга шугумун шыңгыы сагыыры — бистиң ниити сагыш салыышкынывыс, ынчангаш маңаа хажыызынга артып каар хайгааракчылар чок турар ужурлуг. Ниитиниң байлаан шуптувус камнаар хүлээлгелиг бис!

Экономиканы интенсификастаары ооң структуразынга депшилгелиг идиглерни киирерин негеп турар, бүгү улус ажыл-агыйынга адыр бүрүзүнге бедик негелделерни салып турар.

Одаар чүүл—энергетика комплекизин хөгжүдеринче болгаш ооң структуразын экижидеринче онза кичээнгейни СЭКП-ниң XXVI съездизи угландырган. Нефтиниң одаар чүүл болур үлүг-хуузун улам эвээжедир, ону газ, хөмүр-даш-биле солууруунуң дугайында, атомнуг электростанцияларның четкизиниң хөгжүлдезин дүргедедириниң, энергияның чаа үнер дестерин шапкын ажыглаарының дугайында чугаа мында чоруп турар.

Совет Эвилелиниң чаңгыс аай энергия системазын тургусканы бистиң кандыг-даа маргыш чок чедиишкинивис болур. Бөгүн ол 220 миллион кижи чурттакчылыг девискээрни хаара туткан. Ону бис моон соңгаар-даа сайзыраңгайжыдар бис. Чурттуң газ хандырылгазының чаңгыс аай системазын хөгжүдери база чугула күрүне ужур-дузалыг херек болур. Ол бүгү дээрге эш Леонид Ильич Брежневтиң инициативазы-биле ажылдап кылып турар ССРЭ-ниң энергетика программазының кезектери-дир.

Геологтарның, нефтичилерниң, шахтерларның, газчыларның, энергетиктерниң күш-ажылы бисте алдар болгаш хүндүткел-биле бүргеткен. Оларның шудургу күш-ажылының ачызында, хөй кезиинде эң нарын байдалдарда-даа, чурт энергия-биле идегелдиг хандыртынып турар. Нефть болгаш газ тыварының талазы-биле беш чылдың даалгаларын хуусаадан эрте доозар дээш социалистиг чарышты калбарткан Тюмень областың күш-ажылчы коллективтери үнелиг эгелээшкинни үндүрген. Ол дээрге, эштер, партийжи съездиниң шиитпирлеринге ажыл-херекчи харыызы-дыр!

Бүдүрүлгени интенсификастаарынга чугула черни индустрияның үндезин өске-даа адырлары —металлургия, химия, машина тудуушкуну ээлеп турар. Оларның хөгжүлдезиниң бедик темпилерин хандырары техниктиг депшилгени тодарадып турар продукцияларның хевирлерин бүдүрүп үндүрериниң немелде өзүлдезин көвүдедир арганы бээр. Ооң-биле кады ол калбак хереглелдиң үлетпүр бараанарын бүдүрерин өстүреринге быжыг үндезинни тургузар.

Он бирги беш чылда ындыг бараанарны бүдүрери ооң мурнундагы беш чылдаазындан 180 миллиард рубльге көвүдээр ужурлуг. Ол дээрге 1980 чылда оларны бүдүргениниң ниити хемчээлинден хөй-дүр. Чонну хереглел бараанары-биле хандырарын экижидери — бистиң бирги чергениң сорулгазы.

Чаңгыс аай агроүлетпүр комплекизин тургузуп алыр адырларның бот-боттарынга харылзашкак, балансылаттынган өзүлдезин хандырар талазы-биле ажылды уламчылаар апаар. Ооң хөгжүлдезинге болгаш сайзыраңгайжыырынга бүгү капитал салыышкыннарының барык үштүң бир кезиин киирер. А ынчаарга ооң хөй кезиин көдээ ажыл-агыйны көдүреринче дорт угландырар. А херектиң ужуру чүдел дизе, ол акша-хөреңгилерни бодалдыг, чөптүг ажыглаарында, гектар бүрүзү, ажыглаан рубль бүрүзү, чемишчидилгелерниң тонна бүрүзү эң хөй беримчелиг болзун дээш черни хумагалыг ажыглаарында.

Ам харысалгалыг үе келген. Хүнниң айтырыында — ажаап алдынган дүжүттү кадагалаары. Картофельдиң, ногааларның, кат-чимистерниң чаңгыс-даа килограммының чидирииниң азы үрелириниң болдурбас херек. Көдээ ажыл-агыйының чаа чылынга белеткелдиң бүгү ажылдарын шынарлыг болгаш чогуур үезинде күүседири база чугула.

Көдээде шалыпчы фронт — мал ажылы. Партияның съездизиниң айтыышкыны ындыг. Ол айтыышкынны тодаргай утка-биле боттандырары, дээштиг, организастыг — ажыл-агыйжы хемчеглер-биле быжыглаары—көдээниң ажылчыларының хүлээлгези. Кол чүүл болза — мал кыштаглаашкынын бүгү талалыг хандырары, мал ажылында чедип алган чүүлдерни салбазы болур.

Партияның аграр политиказын шудургу боттандырып келгениниң ачызында көдээ ажыл-агый социалистиг экономиканың чайгылыш чок бедик хөгжүлделиг адыры болу берген. Ол талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төлевилээн чүүлдерни чедип алыры чурттакчы чоннуң аъш-чем бараанары-биле хандырарын экижидери ышкаш ындыг шыңгыы айтырыгны шиитпирлээринге ужур-дузалыг болур. Бо талазы-биле бүдүрүлгелериниң, организацияларның болгаш тус-тус хамаатыларының дузалал ажыл-агыйлары чогуур үлүүн киирер ужурлуг.

Транспорттуң, бирги ээлчегде демир-орук транспортунуң ажылын улам ыңай хөгжүдери болгаш экижидери дээш эвээш эвес ажылды кылыры негеттинип турар. Сөөртүлгелерни органнизастаарын сайзыраңгайжыдар, шимчээр составты чөптүг ажыглаар, вагоннарның, машиналарның, судноларның анаа турар чоруун кызырар херек. Бо талазы-биле эки дуржулганы Ленинградтың транспорт белдири, Москваның болгаш Львов областың демир-орукчулары чедип алган. Ону калбаа-биле нептередири көскү ажыкты берип болур.

Тудуг талазы-биле онзалап чугаалаары күзенчиг. Мында элээн улуг чедиишкиннер бар. Ол эки-дир. Ынчалзажок четпестер база бар. Ажыглалга кирер объектилер хөй таварылгаларда чогуур үезинде дужааттынмас, доозулбаан тудугларның саны хөй. Ажылдарның шынарынга хамаарыштыр кирип турар хомудалдар база үндезинниг боор турар. А тудугда ажыл-херек канчаар чоруп турар болдур, бистиң бурунгаар шимчээшкинивистиң ниити темпилери оортан улуу-биле хамааржыр болгай.

Тудугнуң ажыктыын бедидерин, кол угланыышкыннарга күжениишкиннерни мөөңнээрин, дүрген болгаш шынарлыг, камналгалыг, амгы үениң техниктиг деңнелинге чедир тударын амыдырал шиитпирлиг негеп турар. Маңаа холбаштыр он бирги беш чыл тудугжуларга шыңгыы шылгалда-дыр. Олар ол шылгалданы алдарлыы-биле күүседир дээрзинге чурт бүзүреп турар!

Эштер! Бистиң экономикавыстың хөгжүлдезинде чедип алдынган бүгү чүүлдерни партия чогуур-биле үнелеп, бергелерни болгаш шиитпирлеттинмээн айтырыгларны тодаргай көрүп, кызыы черлерни чайладырының оруктарын болгаш аргаларын тодаргайлап турар. Партия дуржулгага даянмышаан, экономиканың улам ыңайгы өзүлдезинге моондактыг чүүлдерни чайладырын шиитпирлиг чедип ап турар.

Улус ажыл-агыйының мурнунда турар сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээри ону удуртурунуң деңнелинден хамааржыр. Ажыл-агый механизмин улам ыңай сайзыраңгайжыдар талазы-биле хемчеглерниң калбак комплекизин сөөлгү чылдарда боттандырып турар. Планнаашкынның болгаш эргелеп башкарарының системазын ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидеринче, улус ажыл-агыйының бедик алыс түңнелдерин чедип алыринче улам-на угландырып турар.

Планнаашкынның чаа хевирлерин болгаш методтарын идепкейлиг нептередири, коллективтерниң ажыл-чорудулгазын чаа ёзу-биле үнелеп көөрү, экономиктиг быраларның болгаш идиг бериишкиннерниң дээштиин күштелдирери ам негеттинип турар. Ынчалзажок эрги ёзу-биле ажылдаарының чаңчылының ам-даа күштүүн практика көргүзүп турар. Чамдык министерстволар болгаш ведомстволар боттарының ажыл-чорудулгазын оожум эде тургузуп турар. Ол чорук ажылдың түңнелдеринге эки эвес салдарны чедирип турар. Ыракта эки эвес салдарлыг болуп турар.

Быжыг сагылга-чурум чокка, тодаргай күүселде болгаш даандырган ажыл-херек дээш бедик харысалга чокка экономиканың дээштиг хөгжүүрү болдунмас. Бүдүрүлгениң хемчээлдериниң болгаш нарын байдалының өзери-биле холбаштыр ажыл-агыйжы эвес, чылзыр чоруктарның кандыг-даа илерээшкиннери, доктааттынган пландарның болгаш даалгаларның үрээшкиннери улам улуг когаралды чедирер апаар. Ындыг фактыларны принципиалдыг көөр болгаш шиитпирлиг узуткаар херек.

Чоннуң байлаанга когарал чедирер чорукту шиитпирлиг узуткаары онза чугула. Ажыл кылбас, хээли алыр, чиижеңнээр, күш-ажылчы эвес кончаалар алыр чоруктарга оруктарны шыңгыы дуглаарын СЭКП-ниң XXVI съездизинге онзалап айыткан. Массаларның «бүгү чер болганга, бүгү-ниити, калбак» контролю маңаа дыка улуг рольдуг болурун улуг Ленин айыткан (Чогаалдарының долу чыындызы, т. 35, 199 арында).

Курлавырларны доктаамал дилеп тывары болгаш ажыглаары, инициатива болгаш чогаадыкчы чорук бүдүрүлгени интенсификастаарының байдалдарында онза чугула ужур-дузалыг. Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырар дээш массалыг социалистиг чарыш ажыл-херекти ынчаар көөрүнүң практиктиг илергейлээшкини болуп турар. Ол чарыш «Ажыктыг болгаш шынарлыг ажылдаар!» деп лозуңнуң адаа-биле калбарган.

Материалдыг болгаш күш-ажыл курлавырларын камнаарынче, бедик шынарлыг продукцияны бүдүреринче угланган үнелиг инициативалар улам-на калбарып турар. Москваның болгаш Ленинградтың, Ярославльдың, Уралдың болгаш Кузбасстың мурнакчы бүдүрүлгелериниң, Днепропетровск областың болгаш Краснодар крайның совхозтарының база колхозтарының ажыл-ишчилери ындыг инициативаларны кылган.

Беш чылдың баштайгы чылының хуусаа болгаш бригада даалгаларын ноябрь 7-ге чедир күүседир дээн мурнакчы ажылчыннарның кыйгырыын бүгү чуртта деткээн. Ол кыйгырыгны хөй миллион ажыл-ишчилер деткээн. Олар боттарының сөзүнге шынчы ээлер болган!

Чарыш дээрге — күчүлүг күш-түр, эштер! Чарышка амгы үеде чүс миллион ажыг кижи киржип турар. Чарыш коммунистиг тургузуушкунунуң херээнге, күш-ажылды чаа ёзу-биле көөрүнге улуг ажыктыг кылдыр бараан болган турары чугула.

Бисте күш-ажыл — эрге болгаш хүлээлге-дир. Чогумна күш-ажыл — ниитилел байлаашының өзүлдезиниң, чоннуң болгаш совет кижи бүрүзүнүң чаагай чоруун чайгылыш чок бедидериниң үнер дөзү-дүр.

Төрээн чурттуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн боттарының маадырлыг күш-ажылы-биле быжыглап, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин боттандырарынга төлептиг үлүүн киирип турар бүгү кижилерге алдар!

Эштер! Улус ажыл-агыйынга удуртулганы бодунуң ажыл-чорудулгазының ээзи кылдыр партия көрбүшаан, ниитилелдиң социал-политиктиг болгаш угаан-бодал хөгжүлдезиниң айтырыгларын кичээнгейниң төвүнге доктаамал тургузуп турар. Оларны комплекстиг болгаш ажыктыг кылдыр шиитпирлээри — коммунистиг тургузуушкунунуң чедиишкиннериниң үндезини-дир.

Чоннуң кан дег быжыг социал-политиктиг болгаш идейлиг чаңгыс эви бистиң чуртувуста тургустунган. Ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның болгаш улусчу интеллигенцияның бузулбас эвилели чыл бүрүде улам быжыгып турар. Аңгы чок ниитилелди тургузарының чорудулгазын партия бодунуң политиказы-биле идепкейлиг башкарып турар.

ССР Эвилелиниң 60 чылы келир чылын болур. Бистиң чуртувустуң улустары хөй националдыг чаңгыс аай өг-бүле болуп алгаш, ол алдарлыг байыралга уткуштур бар чоруур. Ол улуг өг-бүлениң бүгү кежигүннери деңэргелиг. Оларның күш-ажылы, оларның сагыш салыышкыны болгаш өөрүшкүзү, оларның чедиишкиннери болгаш күзел-соруу чарылбас сырый холбаалыг. Оларның чаңгыс аай Ие-төрээн чурту — Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели. Олар күчүлүг социал болгаш интернационалчы ниити чорукту тургусkan, ону — совет улус деп адаар.

Октябрь революциязы чаа, социалистиг демократияның тургустунганын хандырган. Революция ажылчы чоннарны бодунуң чуртунуң ёзулуг ээлери болдурган, капитализм үезинде чок болгаш туруп-даа шыдавас эргелерни болгаш хосталгаларны оларга тывыскан. ССРЭ-ниң чаа Конституциязы чоннуң социалистиг эрге-чагырглазының ёзулуг манифези, бистиң демократиявыстың болгаш күрүневистиң хөгжүлдезиниң күчүлүг идиг бериишкини болган.

Улус депутаттарының Советтериниң ажылы улам-на хөй талалыг болгаш дээштиг болуп турар. Күрүнени эргелеп башкарарынга профэвилелдери, комсомол, хөй-ниити өске-даа организациялар, күш-ажылчы коллективтер хөй миллион совет хамаатылар улам-на идепкейлиг киржип турар. Бистиң демократиявыстың, сайзыраңгай социализмниң хөгжүлдезиниң утказы шак ында болуп турар.

Амыдыралдың совет овур-хевири — Октябрьның улуг чаалап алыышкыны, кижилер аразынга чаа харылзааларның — коллективизмниң, эш хуузунуң болгаш бот-боттарынга дузалажылганың харылзааларының чаагай типлелгези болуп турар. Бистиң ниитилеливисте күш-ажыл кандыг-даа ниитилелдиинден артык бедик үнелиг болуп турар. Совет улус байлак угаан-бодал амыдыралы-биле чурттап, эртемниң, культураның, литератураның болгаш уран чүүлдүң бүгү байлактарын калбаа-биле болгаш хостуу-биле ажыглап турар. Советтерниң чурту — амгы делегейде эң-не эртем-билиглиг чурттарның бирээзи-дир.

Амыдыралдың социалистиг овур-хевириниң күш-ажылчы үндезиннерин быжыглаарын, ооң бүгү талаларын сайзыраңгайжыдарын партия принципиалдыг чугула социал сорулгага кылдыр санап турар. Ол сорулганы могаг-шылаг чокка, хүн бүрүде шиитпирлээр херек.

Чаа кижини кижизидери бистиң партиявыстың программалыг сорулгазы болуп келген болгаш болуп-даа турар. Сайзыраңгай социализмниң бүгү аргаларын, организастыг, политиктиг, кижизидикчи бүгү чепсектерни бистер ажыглавышаан, ол сорулганы калбак фронт-биле чедип ап турар бис.

Кижилерге кезээде шынын чугаалаары, бистиң ажыл-херектеривистиң боттуг байдалын оларга көргүзери, чедиишкиннерже перспективаларны болгаш оруктарны тодаргай айтып бээри, коммунизм дээш демиселге күзел-соруктуг кижизидери — массаларга ажылдың ленинчи чаңчылдары-дыр. Бистиң бүгү идеологтуг ажыл-чорудулгавысты ындыг янзылыг байдалга тургузарынче партия кыйгырып турар.

Бистиң бурунгаар шимчээшкинивистиң хемчээли-биле чаа ниитилел тургузуунуң тургузукчу күчүлүг күштери, ооң төөгүлүг артык күштери улам долу ажыттынып турар. Октябрьның идеалдары бистиң Төрээн чуртувустуң чедиишкиннеринде боттанып турар. Ол идеалдар коммунизмче орукту биске тодаргай чырыдып берип турар!

II. ТАЙБЫҢ БОЛГАШ СОЦИАЛ ДЕПШИЛГЕ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛДИҢ АВАНГАРДЫНДА

Улуг Октябрьның чарлааны тайбыңның стратегиязын Совет күрүне бодунуң догуннаашкынының баштайгы хүнүнден эгелээш-ле делегей аренaзынга могаг билбейн, чайгылыш чокка чорудуп турар. Амгы үе-чадада ол ленинчи стратегия СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде сиңниккен. Съездиниң 80 чылдарга көдүргени Тайбыңның программазы делегей политиказының чугула кадыкшыдыкчы, быжыктырыкчы болгаш шимчедикчи күжү апарган.

Империализмниң агрессчи чоруунуң өзүлдезиниң уламындан делегей байдалының дыка чидиглениишкини Тайбыңның совет программазын — хамыктың мурнунда боо-чепсекти эндере бүдүрерин болдурбазынче угланган саналдарны боттандырарын улам чугула болдуруп турар.

АКШ-тың болгаш НАТО-нуң дайынзырак бөлүктери тургустунуп келген шериг-стратегтиг дең байдалды үрээринче угланыышкынны кыла берген. Олар бистерден шериг талазы-биле артык күштерлиг болурун чедип алырын кызыдып, бузээлеттирген байдалды социализм чурттарынга доңнаштырарып, национал болгаш социал хосталыышкын күштерин аткаар октаарын оралдажып турарлар.

Делегейде күштерниң тургустунуп келген амгы байдалының үезинде ындыг угланыышкын—өске чүү-даа эвес, харын политиктиг авантюризм-дир. АКШ-тың администрациязы бюджединден дайын белеткелдеринге санап четтинмес хөй түңнерни тускайлап берген. Ол кризистиг байдалды тургузуп, частып чадап чок айыылдыг одагларны кыпсып, делегей терроризминиң аргаларын калбаа-биле ажыглавышаан, өске күрүнелерниң иштики херектерин дерзии ёзу-биле холгаарлап турар.

«Изиг точкалар» планетаның кандыг-даа районунга тыптып келир чүве болза, империализмниң, хамыктың мурнунда —америк империализминиң агрессчи бөлүктериниң холу аңаа ылап-ла илереп келир. Афганистанга удур АКШ чарлаттынмаан дайынны чорудуп. Чооккү Чөөн чүкте боо-моңгу-биле көөргеттижип турар. АКШ израиль агрессорларның эжелекчи политиказын башкарып, «стратегтиг кады ажылдажылга» дижир чүвезиниң шугуму-биле оларны чүүл-бүрү аргалар-биле деткип турар. Сальвадорда болгаш Чилиде чонга удур дерзии дээрбечи ындыг ёзу-чурумнар америк империализминиң акшаларынга болгаш боо-чепсээнге ыяртынып турар, бажы эъттенип барган мурнуу-африкан расистер АКШ-тың дорт деткимчези-биле үүлгедип, дээрбедеп турар.

НАТО-нуң шериг машиназының күчүзүн Вашингтон күжениишкинниг өстүрүп, ол агрессчи блоктуң хөделиишкиннериниң кавызын калбартыр чорукту чедип алырын оралдажып, бодунуң шериг баазаларының системазын чаа девискээрлерже нептередип турар.

Бодунуң төөгүзүнүң кичээндиригглерин херекке албайн, Каттышкан Штаттар япон милитаризмниң дагын төрүттүнүүшкүнүн деткип турар. Кыдатты Совет Эвилелинге удур бодунуң империалистиг сорулгаларынга ажыглаар деп кордал салбышаан, ооң шериг күчүзүн күштелдиреринге АКШ идиг берип турар.

Вашингтончу администрация шуут-ла дайынзырак сөстерни улам үргүлчү ажыглап турар. Ооң бедик албан-дужаалдыг төлээлекчилери «тайбыңдан-даа артык чугула чүүлдер бар, а «кызыгаарлалдыг» ядролуг дайын дижир чүве чүгле болдунар аргалыг эвес, харын-даа кылыр апаар чүве-дир деп, улустарның салым-чолун шуут херексевейн, ыыт чокка медеглеп турарлар.

Ындыг янзылыг медеглелдерниң боттары безин айыылдыг. Ол медеглелдер делегейниң эң улуг дээн күрүнелериниң бирээзинде күрүне эрге-чагыргазын тудуп орар кижилерден үнүп турар болгаш ужурунда, ол айыыл онза шыңгыы болуп бар чыдар.

Социалистиг-даа, капиталистиг-даа, база өске-даа күрүнелерде чурттап турар бүгү улустарның нүүрүнде, келир үениң салгакчыларының нүүрүнде милитаристерни кыңчыктырбас херек, делегейге ядролуг халапты болдурбас херек. Дайынны көөр хөөн чок болгаш Чер кырынга тайбыңны эргим үнелээр бүгү кижилерни мобилизастаары эргежок чугула!

Делегей политиказының үндезин айтырыгларын, оларның аразындан эң-не кол, эң-не чугула — тайбыңны камгалап арттырары ышкаш ындыг айтырыгларны шиитпирлээринге боттарының дорт хамаарылгалыын улустар улам ханы медереп билип турар. Дайынга удур, ракетага удур шимчээшкин ылангыя Барыын Европаның чамдык чурттарында кажан-даа туруп көрбээн калбарыышкынныг апарган. Ол шимчээшкинде чоннуң калбак кезектери, хөй-ниитиниң массалыг организациялары, янзы-бүрү политиктиг угланыышкынның профэвилелдери, коммунистиг партиялар, социал-демократияның дыка хөй кезии идепкейлиг киржип турар.

Империализмниң агрессчи чимзениишкиннеринге тайбыңга ынак калбак хөй-ниитиниң быжыгып орар сырый каттыжыышкыны удурланыштыр туржуп турар. Бистиң үевистиң характерлиг демдектериниң бирээзи харын ында болуп турар.

Тайбыңны камгалаары боо-чепсекти эндере бүдүрерин болдурбазындан, чепсеглениишкинни үе-чадалап дүжүреринден чарылбас холбаалыг. Ол угланыышкынга чугула базымнар 70 чылдарда кылдынган. Ынчалза-даа АКШ-тың амгы администрациязы совет-америк харылзааларның талазынга кады чедип алдынган бүгү-ле таарымчалыг чүүлдерни чигениишкинге туңгузарын кызыдып турар. Совет Эвилели-биле күштүң туружундан чугаалажыр дээр бодунуң бодалын ол ажыы-биле медеглеп турар.

Европага шериглерниң удурланыштыр туржурунуң деңнелин чавызадырының айтырыын Вашингтонуң канчаар көрүп турарындан ол чорук онза тода илергейлеттинип турар. Ортумак ыраакшылдың чаа ядролуг ракеталары-биле НАТО-ну «чедир чепсеглээрин» чедип алырын АКШ карак-кызыл оралдажып турар. Ол планны боттандырары күштерниң мында барык дең кылдыр тургустунган байдалын Барыын чүкке ажыктыг кылдыр боттуу-биле үрээни, дипке-даа аажок улуг хемчээлге-даа, шынар талазы-биле чаа шериг-стратегтиг байдалды тургузар ийик.

Ындыг янзылыг перспективаны Совет Эвилели сагыш амыр көрүп олурбас болбайн аан. Эрткен үеде-даа, ылангыя амгы үеде, бистиң чуртувус ооң бөдү-биле кыжаныышкыннарның болгаш албадаашкынның дылы-биле чугаалажыр арганы кажан-даа бербейн келген болгаш бербес-даа. Үре-түңнелдиг чугаалажылгага боттуг платформа харын чүгле дең эргениң болгаш бир домей айыыл чок байдалдыг турарының принципи болган туруп болур. Ону кым-бир кижилерниң күзээр-күзевезиңден хамаарылга чокка херексеп көөр апаар. Барыын-герман «Шпигель» журналга интервьюзунга ол дугайын эш Л. И. Брежнев бүгү тодазы-биле база дагын медеглээн.

Ынчаарга бир эвес ортумак ыраакшылдың чаа америк ядролуг чепсектерин Барыын Европага эккеп немей тургуспас болза, Совет Эвилели бодунуң ракеталарының ниити санын кызырарынга белен. Ооң ыңай ийи таладан дыка боттуг кызырыышкыннар дугайын дугуржуп ап болур.

Ол айтырыг дугайты Совет Эвилелиниң шагдан бээр болгаш чүткүлдүг саналдап келгени чугаалажышкыннарже ноябрьның төнчүзүнде кириптерин ССРЭ биле АКШ-тың дугуржуп алганы билдингир болгай. Ол дугуржуп алыышкын—эки факт-тыр. Чөптүг дугуржулганы күзээш, ак сеткилдиг болгаш боттуг чугаалажыышкыннар чорударынга кажан кезээде ышкаш, белен бис. Ол чугаалажыышкыннарны шыңгыы чорудар бодал америк талада бар, чогум үе көргүзүптер. Ындыг айтырыг чайлаш чок тыптып келир, чүге дээрге Вашингтон администрациязының херек кырында хөделиишкиннеринде сезинчиг чүвелер-ле хөй. Чугаалажыышкыннар чорударынга чөпшээрешкен ол-ла үезинде ол администрация стратегтиг ядролуг күштерин өстүрериниң чаа калчаалыг программазын чарлапкан болгай. Ону ам болур чугаалажыышкыннарга таарышкан политиктиг эге кылдыр адаарының кандыг-даа барымдаазы чок.

Ниитизи-биле чугаалаарга, боо-чепсекти эндере бүдүрерин болдурбазынче угланган орукка сөөлгү үеде америк администрацияның күжениишкиннери-биле эвээш эвес моондактар салдынган. Шагда-ла ат салдынган СБК-2 керээ күштүг болуп кирбээн. Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш чепсеглениишкиннерни кызырар дугайында чугаалажыышкыннарны барыын талакы күрүнелер моондактап турар. Индий океанга шериг ажыл-чорудулгазын кызыгаарлаар дугайында, боо-чепсектерниң аңаа нургулай хевирлерин садарын болгаш бээрин кызыгаарлаар дугайында айтырыгларны чугаалажырындан Каттышкан Штаттар чаңгыс талалыг чурум-биле ойталап каапкан. Ядролуг чепсектиң шенелделерин бүрүн болгаш бүгү-ниити хоруур дугайында чугаалажыышкыннардан АКШ чүүл-бүрү арга-биле былдап турар. Ядролуг чепсектиң чер адаанга шенелделерин кызыгаарлаар дугайында болгаш чер адаанга ядролуг чавылдырыгларны тайбың сорулгаларга кылыр дугайында каш чыл мурнунда ат салдынган керээлерни Вашингтон амдыгаа чедир күштүг болдуруп бадылаваан. Ракетага удур камгалал системаларын кызыгаарлаар дугайында 1972 чылдан бээр күштүг болуп келген керээже халдап эгелээн.

Эрте-даа бол азы орай-даа бол ол моондактарны чайладыр апаар. Ынчангаш ону ам-на холга ап эгелезе эки эвес чүве бе? Стратегтиг чепсеглениишкинни кызыгаарлаарының чорудулгазынга ол хамааржып турар. Хельсинкиге болган ниити Европа чөвүлел хуралынга эгелээн чогумчалыг өскерилгелерниң үргүлчүлелдиг болурун хандырарын киириштирбишаан, делегейниң айыыл чок чоруунуң өске-даа айтырыгларынга ол база хамааржып турар.

Эш Леонид Ильич Брежневтиң Германияның Федеративтиг Республиказынче ам кылыр аян-чоруу Европага болгаш делегейге айыыл чок чорукту быжыглаарынга идигин бээр дээрзинге идегеп турар бис.

Эштер! Делегей херектерин принципиалдыг болгаш боттуу-биле көөрү, өске чурттар-биле кады ажылдажылгага белени, дугуржулгалыг политиктиг угланыышкынны чорударынга чайгылыш чогу болгаш быжыг туруштуу, экономиктиг күчү-шыдалының күчүлүү болгаш соксаал чокка өзүп турары—бо бүгү байдалдар дайынны чайладырынга шиитпирлиг салыышкынны киирип, тайбың болгаш социал депшилге дээш демиселдиң мурнуку одуругларынга туржур арганы Совет Эвилелинге, социалистиг дем каттыжылга чурттарынга берип турар.

Акы-дуңмалышкы чурттарның ажыл-ишчи сырый кады ажылдажылгазы бо хүннерде оларның амыдыралының барык бүгү адырларын хаара тудуп турар. Оларның кайызынга-даа — экономика-даа, политикага-даа, идеологияга-даа ийикпе азы камгалалга-даа — ындыг кады ажылдажылга эки үре-түңнелдерин берип турар.

Ам, кажан империализм оларга удур политиктиг болгаш экономиктиг ыйыышкынны күштелдирип, оларның иштики херектеринге холгаарлаарының чаа-чаа оралдажыышкыннарын кылып турар үеде, социалистиг күрүнелерниң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазын таарыштырып дүүштүрери, оларның сырый каттыжыышкыны болгаш чаңгыс эви эң чугула болуп турар. Антисоветтиг, антисоциалистиг пропаганданы АКШ-та болгаш өске-даа чамдык чурттарда күрүне политиказынга чедир өскүдүп, кедерээн психологтуг дайын кылдыр хуулдурган.

Сөөлгү үеде Куба республиказы АКШ өжээтен халдаашкыннарның кампаниязын көскүзү-биле күштелдирген. Шуут-ла үндезин чок чылдактарны ажыглавышаан, олар бо чуртту долгандыр дүшкүүрлүг байдалды тургузуп, ол чуртка «кеведир хөделиишкиннер-биле» шуут кыжанып турарлар. Ындыг хөделиишкиннер кандыг уржуктарга чедирип болурун Каттышкан Штаттарның чазаа медереп билир ужурлуг.

Реакцылыг күштер Польша Улус Республикада байдалга онза кордап турарлар. Иштикиниң болгаш даштыкының контрреволюциязы Польшада социалистиг тургузугну узуткаарын, аңаа буржуаз ёзу-чурумну катап тургузарын, ону социалистиг дем-каттыжылгазындан хоора тыртарын оралдашпышаан, ооң-биле кады делегейниң ниити дайынының болгаш дайын сөөлүндеги хөгжүлдениң түңнелдерин өскертирин оралдажып турарлар. Ол кажан-даа боттанмас!

Эрге-чагыргаже ажыы-биле чүткүп турар антисоциалистиг күштерге ойтур шавыышкынны бээринге шиитпирлиг чорук Польшаның Каттышкан ажылчын партиязында, ажылчы чоннарның калбак массазында быжыгып турар. Бо байдалдарда польша коммунистер, Польшаның бүгү-ле ёзулуг патриоттары акы-дуңмалышкы чурттарның бүрүн деткимчезин алырлар.

Социалистиг дем каттыжылгазының чурттары боттарының аразында быжыг, бузулбас найырал-биле холбашканнар. Ол харылзааны быжыглаары, социализм тургузуушкунунга сырый, бир демниг ажылдаары акы-дуңмалышкы улустарның национал-даа, интернационалчы-даа эрге-ажыктарынга бүрүн дүгжүп турар. Боттарының төөгүлүг чаалап алыышкыннарын камгалаарынга социалистиг чурттарның шиитпирлиинге болгаш аргалыынга кым-даа дадагалзавазын!

Эштер! Ядролуг дайынны чайладып, тайбыңны камгалап болур дээрзин Совет Эвилели чайгылыш чок барымдаалап турар.

Бир эвес делегейниң маргылдаалыг бүгү айтырыглары күш догээриниң дузазы-биле эвес, а чугаалажыышкыннарның аргазы-биле шиитпирлеттинер болза; бир эвес политиктиг чүвени шыны-биле көөр чорук амбицияларны болгаш авантюризмни ажып үнер болза; бир эвес чер бөмбүрзээниң бүгү улустары империализмниң дайынзырак күштериниң бодалдарынга болгаш хөделиишкиннеринге удур, боо-чепсекти эндере бүдүрер чорукту кыңчыктырбас дээш, тайбың дээш идепкейлиг болгаш шиитпирлиг демиселди калбартыр болза, ядролуг дайынны чайладып, тайбыңны камгалап ап болур апаар.

Бистер — оптимистер бис. Келир үеже дидими-биле көрүп турар бис. Бистиң оптимизмивис Советтер чуртунуң күчүзүн тодазы-биле медереп билир чорукка, тайбың болгаш социал депшилге дээш демиселди чер кырында мурнакчы, ак сеткилдиг, угаан-сарыылдыг бүгү-ле күштер-биле эвилелдежип алгаш, чорудуп турарывысты билиринге үндезилеттинип турар. 1917 чылдың октябрьда эгелээн ол демисел тиилелгелиг-биле чедиишкинниг дооступ турарынга совет кижилер бүзүрелдиг!

III. ОКТЯБРЬНЫҢ ЧААЛАП АЛЫЫШКЫННАРЫН КАМГАЛААРЫ—БҮГҮ УЛУСТУҢ ХЕРЭЭ

Эштер! Бистиң тайбыңче чүткүлүвүс чурттуң камгалалынче эң-не кичээнгейлиг, сагыш човангыры-биле көөрүн негеп турар. Ооң айыыл чок чоруун хандырар, дайынның халавынга алыспас төлээде, эң шыңгыы серемчилелдиг болуру чугула. Күш база херек, күш болурда эвээш эвес күш херек. Ындыг күш Совет Эвилелинде бар.

Бистиң тайбыңче чүткүлдүүвүстүң чайынчанчак көргүзүү совет шериг доктриназы болуп турар. Ооң утка-шынары социалистиг чаалап алыышкыннарның, совет улустуң тайбың күш-ажылының, ССРЭ-ниң хамаарылбас туспай догуннаашкынының болгаш девискээриниң бүдүн-бүрүн турарының, бистиң өңнүктеривистиң болгаш эвилелчилеривистиң айыыл чок чоруунуң сорулгалары-биле тайылбырлаттынар.

Совет шериг доктриназын хажыдарын оралдашпышаан, барыын талакы политиктер болгаш стратегтер «боо-чепсээн чок кылдыр ыылча бериптер ядролуг баштайгы согуушкун» таварыштырарының аргаларын ядролуг дайынга шыдажып үнериниң болгаш ооң туржук тиилелге чедип ап болурунуң аргаларын барымдаалап турар дээр аянныг хоозун бодалын шудургу нептередип турар.

Ол баш удур бодаан нүгүл-дүр. Шериг доктриназының угланыышкыны күрүнениң аңгы талазы-биле байдалындан болгаш ооң политиказындан бүрүнү-биле хамааржыр. Совет социалистиг күрүнеге өжелекчи сорулгалар шуут таарышпас. Ооң даштыкы политиказы — ол дээрге тайбыңның, улустар аразынга найыралдың болгаш кады ажылдажылганың политиказы болуп турар. Бистиң шериг доктринавыстың өскерлиш чок камгалалче угланыышкыны аңаа үндезилеттинип тургустунуп турар.

«Баштайгы согуушкуннуң» концепциязын бисче чыгаар дээн оралдажыышкыннар шуут-ла үндезин чок болгаш хоозун чүве-дир. Бистер кезээде ындыг концепцияларның бүзүрелдиг удурланыкчылары болуп келген болгаш болуп артар-даа бис. Ооң авторлары, шуут бердинген талалакчылары харын империализмниң дайынзырак бөлүктери, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун бо хүннерде күштелдирип турар кижилер боттары болуп турар-дыр.

Совет Эвилелинге хамаарыштыр алырга чүл дизе, бистиң күжениишкиннеривис,

(Уланчызы 3-кү арында).

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги, 2-ги арыннарда).

бистиң тайбынга ынакшылдыг санал-оналдарывыс болгаш инициативавыс баштайгы-даа, өске кандыг-даа согуглу болдурбазы, ядролуг дайынны болдурбазы, ооң тургустунуп келириниң айыылын чайладыры болур.

Ядролуг дайынны хоойлу ёзугаар хораан турар ужурлуг: КНО-нуң Кол Ассамблеязының сөөлгү сессиязынга Совет Эвилелиниң киирген ядролуг чепсекти бир дугаар ажыглавас талазы-биле саналының утказы чогум-на ында.

Ол санал бүгү делегейде улуг чүүлдүгзүнүүшкүн-биле уткуп хүлээп алдынган. Бир эвес ону америк тала деткээн болза, чер бөмбүрзээнде кижилерниң сагыжы оожурган, улуг тынар ийик, ядролуг үскүлежиишкин болбас дээрзинге бүзүрел улгадыр ийик. Каттышкан Штаттар ам дээрезинде ону кылбааны харааданчыг.

«Чогум-на бодунуң амы-тынынга бөду четтинип өлүр деп шиитпирлеп алган кижи ядролуг дайынга тиилекчи болуруун кордавышаан, ядролуг дайынны эгелеп болур. Халдакчы тала чеже-даа күчүлүг болза, ядролуг дайынны эгелээриниң кандыг-даа аргазын шилип алза, бодунуң сорулгаларын ол чедип ап шыдавас, кеземчениң согуу чайлаш чок болур» деп, эш Л. И. Брежнев чоокта чаа «Правда» солуннуң корреспондентизиниң айтырыынга харыызынга демдеглээн.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң удуртукчузунуң чугаалаан ол принципиалдыг туружунга бистиң шериг доктринавыс долузу-биле дүгжүп турар. Бир эвес Совет Эвилели бодунуң камгаланыр аргазын быжыглап турар, бодунуң Чепсектиг Күштерин доктаамал дайынчы белеткелде тудуп турар болза, ол дээрге империализмниң агрессчи бөлүктериниң талазындан чажырбайн-даа турар дайын кыжаныынга удур ону кылыр ужурлуг апарганы ол.

Бистиң Чепсектиг Күштеривис шынап-ла сүр-күчүлүг. Совет черже семеп диттигиккеннер чаңгыс эвес удаа аарберге аштырыышкынга таварышкылаан. Совет улустуң, акы-дуңма социалистиг күрүнелерниң улустарының тайбың күш-ажылының камгалалынга бис, херек апарза, бүгү күчү-күжүвүсту ажыглаар бис. Ынчалзажок Советтер чурту халдакчы орукче кажан-даа туруп көрбээн болгаш турбас-даа.

Ол бүгү СЭКП-ниң Программазында, Коммунистиг партияның съездилериниң шиитпирлеринде бүрүнү-биле тодараттынган, ССРЭ Конституциязында хоойлужуттунуп быжыглаттынган. Ол дугайын эш Леонид Ильич Брежнев, партияның болгаш күрүнениң өске-даа удуртукчулары чаңгыс эвес удаа чугаалап келген.

Чүвениң шыны ындыг-дыр. Тайбыңның болгаш улустарның айыыл чок чоруунуң дайзыннары анаа удур чүнү-даа тургузуп шыдавас. Олар «совет дайын айыылының» дугайында хоозун чүүлдү бүгү черлерге ажыглап, Совет Эвилелиниң бодунуң Чепсектиг Күштериниң күчүзүн кандыг-ла бир «кедергей» улгаттырып турарының дугайын, ол барын талага кыжаныг болуп турар дээр янзылыг бадыткап турарлар. Совет тала бо талазы-биле чогуур тайылбырларны берген болгай.

Совет Эвилели биле Каттышкан Штаттарның аразында, Варшава Керээзи биле НАТО-нуң аразында стратегтиг ядролуг боо-чепсек, ортумак ыраккшылдыг ядролуг чепсектер болгаш анаа чепсеглениишкин барык деңбайдалда туруп турар деп база катап бүгү харысалгалы-биле бадыткап болур мен.

«Совет дайын кыжаныының» дугайында шаанга кирген хоозун чүүл АКШ-тың гегемонисчи чүткүлдерин, НАТО-нуң милитарисчи белеткелдерин чажырарынга шыңырыңма көжеге болуп турар. Ону делегейниң хөй-ниитизинге совет тайбың инициативаларының салдарын кошкадыр дээш, коргуушкунну, карачылганың байдалын болгаш улустар аразында өжээннешкек чорукту хөөктүрер дээш ажыглаарын оралдажып турар-дыр.

Ындыг байдал тайбынны быжыглаарынга кажан-даа дөгүм боол көрбээн. Харын дедир болуп, ону чепсектер бүдүреринге, дайынга байып ап турар кижилер боттарының кара сагыштыг сорулгаларынга кезээде ажыглап келген. Ынчангаш делегейниң политиктиг байдалының амгы хоралакчылары оон база ылгалбас. Совет шериг күчүзүн олар боттарының агрессчи пландарын боттандырарының оруунда ажып эрттинмес моондак кылдыр көрүп турарындан оларны ол коргудуп турар. Оларга ол шынап-ла моондак. Ынчаарга чер кырынга тайбынга бистиң күчүвүс — канчаар-даа аажок кежик-тир.

Эштер! Октябрьның чаалап алыышкыннарын камгалаары—бүгү улустуң хөрээ. Ооң ээчис сорулгалары калбак ажылчы чон массаларның үндезин эрге-ажыктарынга дүгжүп турар. В. И. Ленин Совет күрүнениң быжыының болгаш камгаланыр бедик аргалыының, ооң Чепсектиг Күштериниң күчү-шыдалының төттүнмес үнер дөзүн оон көрген.

Дайын шылгалдазының чылдарында совет кижилерниң өлүм чок массалыг маадырлыг чоруу бүгү делегейге мыңдыг чүүлдү боттуу-биле көргүскен: социалистиг Ада-чурттуң камгалаары төрээн, хандамырындан хөрээ болуп турар улус тиилеттирбес!

Тайбың тургузуушкунунуң хүннеринде-даа социалистиг Төрээн чуртту камгалаары бүгү улустуң хөрээ болуп артар. Ажылчы чоннарның ниити күжениишкиннери-биле чурттуң камгаланыр аргазының, Чепсектиг Күштериниң дайынчы күчүзүнүң материалдыг үндезиннери тургустунуп база быжыглаттынып турар. Армия болгаш Флотту бүгү талалыг сайзыраңгайжыдарынга социал-политиктиг болгаш угаан-бодал талазы-биле таарымчалыг чүүлдер хандыртынып турар.

Совет Чепсектиг Күштер — чоннуң чардынмас тудуш кезээ, олар-биле кады чаңгыс амыдыралдыг чурттап турар. Армияның болгаш Флоттуң хүрээлениинче чон боттарының оолдарын чорудуп, бистиң Конституциявыстың ыдыктыг деп тодарадып турары шериг хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседирин оларга чагып турар. Ынчаарга дайынчылар боттарының ол хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседип турар. Олар совет улустуң маадырлыг революсчу болгаш дайынчы чаңчылдарын үргүлчүлеп, амгы үениң чепсээн болгаш дайынчы техниказын чүткүлдүг-биле шиңгээдип ап, идейлиг болгаш күш-дамыр дадыгылышкынын бедидип турар.

Совет дайынчыларда чоннуң эң эки шынарлары— ооң угааны болгаш талантызы, патриотизми болгаш бедик медерелдии, күш-ажылга ынакшылы болгаш бодун бердингенин сиңниккен. Олар Октябрьның хөрээнге кызыгаар чок бердинген, бодунуң Төрээн чуртун идегелдиг камгалап шыдаар болгаш ооң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш маадырлыг чоруктар кылырынга беленнер. Ындыг кижилерге кезээде идегеп болур!

Өзүп орар салгалды кижизидеринге, Армияга болгаш Флотка төлептиг демселдени белеткээринге боттарының салыышкынын, харын улуг салыышкынын, өг-бүле, школа, күш-ажылчы коллективтер, Ленинчи комсомол, ДОСААФ болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары киирип турар. Ынчаарга ол салыышкынны партия бедии-биле үнелеп турар!

Чурттуң камгаланыр аргазын быжыглаар, коммунистиг тургузуушкунга тайбың байдалдарны хандырар дугайында бүгү улусчу сагыш салыышкынның мөөңнеттингени илерели Коммунистиг партияның политиказындан, шериг тургузуушкунун, Чепсектиг Күштерниң амыдыралын болгаш ажыл-чорудулгазын ооң хүн бүрү удуртуп турарындан көстүп турар. Партия болза тайбың дээш туруштуг демисел-биле кандыг-даа агрессорга ойтур шавыышкын бээринге белен чоруктуң чардынмазының ленинчи принципин кезээде барымдаалап келген болгаш барымдаалап-даа турар. Амдызында чер кырында от-биле ойнаарынга ынактар бар турар үеде бис ол принциптен чаңгыс базымдаа ойталавас бис!

Камгалал талазы-биле совет улустуң күжениишкиннери социалистиг дем каттыжылгазының бүгү чурттарының улустарының ниити камгалал күжениишкиннери-биле чаңгыс аай кылдыр каттыжып турар. Оларның тускай эргезин болгаш айыыл чок чоруун камгалаарынга Варшава Керээзиниң Организациязы идегелдиг бараан болуп турар.

Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа күрүнелерниң чорудуп турар камгалал хемчеглериниң тодаргай утка-шынары делегейниң шериг-политиктиг байдалындан хамааржыр. Ол байдал бодувустуң камгалалывысты сайзыраңгайжыдарының эргежок чугулазын бистен негеп турар. Ынчангаш бис ону кылып-даа турар бис. Ынчалзажок бистиң партиявыстың XXVI съездизиниң улустарны боттарының материалдыг болгаш угаан-бодал байлаан сарыыл чокка төтчеглээринге чедирер дайынга белеткел эвес, а тайбыңны быжыглаары —даартагы хүнче дорт орук ол-дур дээр дугайында түңнели совет кижилерниң эң-не үнелиг бодалдары болгаш күзел-соруу-биле ханы үннеш болуп турар.

Социализмниң чаалап алыышкыннарын камгалап тура, Октябрьның чарлааны делегей харылзааларының чаа эгелерин шиитпирлиг камгалап албышаан, бис тайбыңның болгаш социал депшилгениң хөрээн камгалап турар бис! Бо улуг херекке бис моон соңгаар-даа шынчы болур бис!

Эштер!

Чаа ниитилелди тургузарының болгаш ону камгалаарының эң чугула чүүлү болза Коммунистиг партияның удуртулгазы болур деп чүвени бистиң чуртувустуң база социализмниң акы-дуңма чурттарының байлак дуржулгазы бадыткап турар.

Бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң маадырлыг эрткен үезин, алдарлыг амгы үезин болгаш чырыткылыг келир үезин совет кижилер СЭКП-ниң мерген удуртулгазы-биле тудуш холбаалыг кылдыр көрүп турар. Оларның сагыш-сеткилиниң эң ханы кыптыгыышкынны келир үедеги салым-чолу партия-биле тудуш. Бистиң үениң угааның, алдар-адын, арын-нүүрүн олар партиядан көрбүшаан, ооң удуртулгазы-биле, Ленинниң Улуг Окуябрьның оруу-биле келир үеже чайгылыш чок чоруп орарлар.

Революсчу тулчуушкуннарга канналган улуг Ленинниң тургусканы бистиң партиявыс ажылчын аңгыының болгаш бүгү совет улустуң авангарды болур ролюн төлептиг күүседип турар. Ол—совет ниитилелдиң удуртукчузу болгаш башкарыкчы күжү, ооң политиктиг системазының дөзү боор турар. СЭКП-ниң бүгү революсчу, чаартыкчы ажыл-чорудулгазы кезээде диринг, доктаамал сайзырап турар өөредигге — марксизм-ленинизмге үндезилеттинген.

Партия бодунуң күчүлүг күжүн чон-биле бузулбас эвилелден ап турар. Ленинниң сөстери-биле алырга, бистиң партиявыс бодунуң күжүн ажылчы чоннарның эң калбак массалар-биле, чамдык таварылгаларда ооң-биле шуут каттыжа бээр чоруундан ап турар (ЧДЧ, том. 41, арын 7). Бистиң партиявыс чонга кызыгаар чок бараан болуушкуну-биле ооң улуг идегелин болгаш ынакшылын чаалап алган. Коммунистерниң партиязында улустуң эрге-ажыындан өске эрге-ажык чок.

Совет эрге-чагырганың чылдарында бистиң чедип алган бүгү чүүлдеривисти көвүдедирин, Төрээн чуртувусту улам бай-шыдалдыг болгаш чаагай болдурарын Коммунистиг партия база совет улус боттарының патриотчу болгаш интернационалчы хүлээлгези кылдыр санап турар.

Совет улус Октябрьның чырыткылашчак байырлалын демдеглеп тура, төрээн Коммунистиг партиязын, ооң эш Леонид Ильич Брежневке баштаткан ленинчи Төп Комитедин долгандыр улам сырый каттыжып турар. Эш Леонид Ильич Брежневтиң төрүттүнгенинден бээр 75 харлаар юбилейин удавас демдеглээр бис. Леонид Ильичиниң чоннуң чаагай чоруу дээш, коммунизм идеалдарының тиилелгези база тайбың дээш могаг-шылаг чок, үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгазы хоорайларның болгаш кодээниң ажылчылеринге, Армия болгаш Флоттуң дайынчыларынга Төрээн чуртунга кызыгаар чок бердингениниң сорук киирикчи үлегер-чижээ болур.

Совет кижилерниң алдарлыг патриотчу ажыл-хөрээнде болгаш чедиишкиннеринде оларның Октябрьның Улуг хөрээнге шынчы чоруу илергейлеттинип турар.

Октябрьның хөрээнге шынчы чорук—ол дээрге социалистиг дем каттыжылга чурттарының акы-дуңма кады ажылдажылгазын, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининге, улустарның национал-хосталгалыг демисели-биле акы-дуңма кады ажылдажылгазын чайгылыш чок ханыладыры болгаш хөгжүдери-дир.

Октябрьның хөрээнге шынчы чорук дээрге политиктиг бедик серемчилел, бодунуң Төрээн чуртун болгаш социализмниң чаалап алыышкыннарын бүзүрелдиг камгалаарынга кезээде белен чорук база бөмбүрзекке тайбың дээш амыр-дыш чок демисел-дир.

Октябрьның хөрээнге шынчы чорук совет улуска тиилеттирбес күштү берип турар. Коммунизм тургузуушкунунда чаа-чаа тиилелгелерниң болгаш чедиишкиннерниң үндезини-даа ында!

Эштер! Алдан бир чыл мурнунда болуп эрткен, Октябрьның үш чыл оюнга тураскааткан байырлыг хуралга Владимир Ильич Ленин: «Тиилелгелерни чедип ап турар аңгының төлээлекчилери бистер-дир бис»—деп чугаалаан (ЧДЧ, т. 42, арын 3). Октябрьның идип үндүргени улуг идеялар чедип алдынар дээрзин бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң бүгү төөгүзү, бистиң бо хүннерде чедип ап турар чедиишкиннеривис херечилеп турар.

Ленинниң төрээн чурту, Улуг Октябрьның төрээн чурту—бистиң совет Төрээн чуртувус сайзырап, чечектелип турзун!

Маадырлыг улуска, тургузукчу улуска—совет улуска алдар!

Бистиң бүгү тиилелгелеривистиң сорук киирикчизи болгаш организакчызы—Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгерезин!

Улуг Октябрьга алдар!

(Д. Ф. Устиновтуң илеткелин адын часкаашкыннары хөй удаа үзе кирип турган).

ДЕПШИЛГЕНИҢ МУРНУКУ ОДУРУГЛАРЫНДА

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының талазы-биле комитеттиң эртемден секретары, профессор **Н. С. Аржаников**-биле беседа.

Бо чыл, бистиң партиявыстың XXVI съездизиниң чылы, эртемденнерниң болгаш специалистерниң чайынналчак чедиишкиннери-биле демдеглеттинген. Чурттуң мурнунда туруп турар экономиктиг болгаш социал сорулгаларны шиитпирлээринге, улус ажыл-агыйының интенсивтиг хөгжүдериниң оруунче шилчидерин дүргедедиринге идигни берип турар бойдус эртемнериниң талазы-биле дыка хөй эки шынарлыг эртем шинчилелдерин, а ол ышкаш ажылдап кылыышкыннарны ол кайгамчыктыг болуушкунну таварыштыр дооскан турган. Ол ажылдарның эң экилерин 1981 чылдың эртем болгаш техника талазы-биле Күрүне шаңналы-биле демдеглээн. Оларның даңзызын чаңчыл ёзугаар физика-математика эртемнериниң талазы-биле шинчилелдер ажыдып турар.

Физиктерниң үш бөлүүнге бедик шаңналды тывыскан. Бедик температуралыг плазма диагностиказының талазы-биле бөлүктүң ажылын ылангыя энергияның перспективалыг үнер дөстерин тургузары-биле холбашкан термоядролуг шинчилелдерниң хөгжүдеринге улуг салыышкын деп саназа чогуур. Авторлар диагностиканың онзагай методтарын, аппаратураны болгаш чүгле совет эвес, харын даштыкы специалистерниң бедик үнелээшкинин ам безин чедип алган саналга техниказын тургускан.

Ылап дорт херелдепир разрадтарга тураскааттынган ниити шинчилээшкин теоретиктиг болгаш практиктиг улуг ужур-дузалыг болуп турар. Ооң чорудулгазында разрядтарның калбак класынга херегээр, металлдар бузундан эгелээш, инерттиг газтарга чедир—янзы-бүрү чүүлдерге херелдепир плазма тыптыышкыннарын тургускан болгаш өөренип көрген. Ындыг разрядтарның хевирлеттиниериниң болгаш турум болурунуң теориязын тургузарынга чугула физиктиг принциптерни авторлар чогааткан.

Суг-биле аңгылаар электроннарның күчүлүг импульстуг дүргедедикчилериниң эртем-техниктиг үндезиннерин ажылдап кылыры болгаш тургузары — Күрүне шаңналын тывыскан өске коллективтиң шинчилелдериниң темазы ол. Ындыг дүргедедикчилерни тургузар чорук башкартынар термоядролуг синтезтиң, рентген база СВЧ-херелдениишкиннерниң күчүлүг импульстарын генерациялаарының талазы-биле шинчилелдерге идигни берип турар. Сугну диэлектрик кылдыр ажыглаан чорук «Нептун», «Тритон», «Ангара» дээр күчүлүг бичии хемчээлдиг импульстуг дүргедедикчилерни тургузарының аргазын берген. Эртем шинчилели болурундан аңгыда, ол ажыл улуг практиктиг ужур-дузалыг болуп турар.

Математика талазы-биле ажылдарынга Күрүне шаңналын тывыскан авторлар шугумнуг алгебраның хөй янзы саналга методтарын системалыг кылдыр тайылбырлаарын делегейге бир дугаарында тургускан. Саналга методтарының ынаныштыын үнелээринге, а ол ышкаш тодаргай эвес барымдаалнар саннар берген онаалдаларны шиитпирлээринге чугула түңнелдерни олар база алган. Ол болза саналга методтарының теориязынга улуг салыышкын болур.

Эртем коллективиниң ССРЭ-ниң улуг хоорайларын болгаш үлетпүрлүг төптерин суг-биле хандырарынга холбашкан ажылы улус ажыл-агыйынга улуг ужур-дузалыг болуп турар. Чер алааның сугларын дилеп база казып тыварының теоретиктиг үндезиннерин болгаш методиказын бистиң чуртувуска бир-ле дугаарында анаа ажылдап кылган. Ам ол ажылдап кылыышкыннар күрүне масштавынга шинчилел ажылдарын чорударының үндезини болуп турар. Ол шинчилелдерниң түңнелдерин улус ажыл-агыйынга шиңгээткен чорук чурттуң хоорайларының 60 хуузун чер иштиниң үнер дөстеринден ижер суг-биле хандырарының аргазын берген. Дилээр-шинчилээр ажылдарны рационализастаанындан алдынган экономиктиг ажык-даа бедик болуп турар.

«Делегейниң суг балансызы болгаш Черниң суг курлавырлары» болгаш «Делегейниң суг балансызының атлазы» деп монографияны база демдеглезе чогуур. Ол дээрге өл-шык эргилдезин, бойдуста бүгү-ле суг хевирлериниң тыптырының база балансызының хоойлу ёзугаар болур чүүлдерин, делегейниң районнарының экономиктиг база социал хөгжүлдезин барымдаалап сугларны ажыглаарының болгаш камгалаарының амгы байдалын хөй чылдарда шинчилеп көргениниң түңнелдери-дир. Адаттынган ажылдар болза, черниң чурттакчы чонун ижер суг-биле хандырарының айтырыын шиитпирлээринге болгаш суг курлавырларын чөптүг ажыглаар талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылырынга боттуг салыышкын болуп турар.

«Канск-Ачинск бассейниниң оттулар чиг-эт баазазын шинчилеп тыпканы болгаш үлетпүрге калбаа-биле шиңгээдип алырып белеткээни» деп, коллективтиң ажылды совет геологтарның улуг чедиишкини деп хүлээп көрген. Ында чурттуң хөмүр-даш курлавырларының 70 хуузу—100 миллиард ажыг тонна мөөңнеттинген.

Ниитилел-гуманитарлыг эртемнер талазы-биле Күрүне шаңналын тывыскан ажылдарның санындан «Орус төп-чүттүнген күрүнениң тургустунганы болгаш хөгжүлдези» деп, фундаменталдыг ажылды адаары эргежок чугула. Орус күрүнениң төөгүлүг ролюн хажыдар, делегейниң төөгүлүг чорудулгазынга бистиң Төрээн чуртувустуң ужур-дузазын кудуладыр дээн буржуаз төөгүчүлерниң эртемге удур оралдажыышкыннарын ол номнуң түңнелдери бүзүрелдиг сойгалап турар.

Оон өске улуг ажылдарның аразында—ССРЭ-де амгы үениң этниктиг болуушкуннарын шинчилээн ажыл болур. Ооң авторларының кол-ла кичээнгейи Совет Эвилелиниң культура холбааларының этниктиг хевирлеринче болгаш Совет Эвилелиниң бүгү нацияларының болгаш бичии улустарының бот-боттарынга чоокшулажыышкынынче, төөгүлүг чаа ниитилежилгениң — совет улустуң хевирлеттиниишкини, тургустунарының чорудулгаларынче хаара туттунган.

Чурттуң кодээ ажыл-агыйын хөгжүдериниң чугула айтырыгларынга тураскааттынган ажылдар бедик шаңналдар-биле демдеглеттинген. Ол — кончуг чүү-даа чок черлерниң одарларын байлакшыдарының болгаш каракуль хой ажылының, Белоруссияга куш ажылын хөгжүдериниң талазы-биле чугула шинчилелдер-дир. Шаңналдарны тывысырының үезинде ооң авторларының кажааларны эде тударының, куштарны шала кырынга азыраарындан клеткаларже шилчидериниң, бүдүрүлге ажылдарын механизастап, автоматчыдарының талазы-биле чугула ажылдарын барымдаалаан. Ооң кол-ла түңнели БССР-ниң чонун диета чемге чуурга хандырарының айтырыын бүрүнү-биле шиитпирлээни болур.

Моон мурнунда кылымал арга-биле бүтпейн турган чүүл—медицинага болгаш мал ажылынга үнелиг бүдүмелдерни алыр арганы берип турар биохимиктиг синтез эртем-техниканың аныяк угланыышкынынга хамааржып турар. Бо талазы-биле синтезтиң аргазын ажылдап кылган болгаш пептидтиг биорегуляторлар дээр бүдүрүлгени органзастаарынга киришкен авторлар коллективин шаңнаттырып демдеглеткен. Ооң ачызында чуртта бир-ле дугаарында синтетиктиг гормоннарны бүдүрүп үндүрүп эгелээн, мал ажылынга чугула гормонну болгаш медицинага хереглеттинир турар ындыг чүүлдүн үлетпүр технологиязын ажылдап кылган.

Органнарның структурлуг өскерлиишкиннеринге үндезилээш, аарыгларның симптомнарын деңнеп көөр шуут чаа аргаларны ажыткаш, лауреаттарның адын алган коллективтер медицинаны дуржулгаларның болгаш шинчилелдерниң улуг ажыдыышкыннары-биле байыткан. Ол болза, хирургияның лазерлиг «Скальпель-1» дээр херекселин тургусканнар; ионнуг херелдениишкинниң үнер дөстери-биле ажыл үезинде радиациядан камгаланыр аппараттарны болгаш аргаларны тургусканнар-дыр.

Чаак сөөгүн кезип эмнээр талазы-биле онза хевирниң ажылын база демдеглеп каайн. Ол шуут чаа чүүлдер-биле ылгалып турбушаан, арын-баштың тканьнарының үрелиишкиннерин катап тургузуп, таарымчалыг болдурарының айтырыын шиитпирлеп турар.

Бо чылын Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының комитеди машина тудуушкунунуң талазы-биле хөй ажылдарны көрген. Оларның эң дээрелериниң аразында — тараа, цемент, минералдар, кокс болгаш өске-даа чүүлдерни сөөртүр болгаш чүъкту боду чүдүрер тускай хевирниң вагон-хоппёрларын чогаадып тургускан коллективтиг ажыл база бар. Амгы үеде чуртта ындыг он-он муң вагоннарны ажыглап турар болгаш олар чүък чүдүрер-дүжүрер ажылдарны механизастаар, сөөртүлге үезинде чүък чидириин эвээжедир арганы берип турар. Ооң түңнелинде мурнунда ындыг ажылдарны кылып турган 100 муң ажыг ажылчыннар хосталган.

Оон-даа аңгыда шаңнал-биле демдеглеткен ажылдар улус ажыл-агыйынга база чугула ужур-дузалыг: дээрбедеп каан демир рудалыг концентраттардан окатыштарны улуг хемчээлдиг кылдыр бүдүрүп үндүрериниң ажыглалга киргени; 10-80 тонна чүък көдүрер аргалыг дериг-херекселдерни кылырын белентидип, хөй күш үнерин кызырар арганы берип турар порттарның монтаж краннары; океан балыктарын аъш-чем продукциязы кылыр комплекстиг ажылдап, кылырының таарымчалыг дериг-херекселдери база бар.

Партия эртемденнерни, инженерлерни, специалистерни күш-ажылдың чарыгдалдарын бүгү хемчег-биле кызырарынче болгаш бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, кылыгларының бот-үнезин, продукцияга чиг-эттиң болгаш материалдарның чарыгдаарын кызырарынче кыйгырып турар. Прибор тургузуушкунунуң, саналга техниказының болгаш башкарылга системазының, бойдус газын казар, сөөртүр болгаш болбаазырадырының, хөмүр-даш болгаш даг-руда үлетпүрүнүң, пос-таавы болгаш чиик үлетпүрнүң талазы-биле ССРЭ-ниң Күрүне шаңналы-биле демдеглеткен ажылдар ындыг негелделерге дүгжүп турар. Бистиң Төрээн чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинге коску салыышкынын киирген оларның авторларынга база катап байыр чедириксеп турар мен.

(СЭТА).

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫНГА УТКУШТУР

Бо хүннерде бүгү делегейниң миллион-миллион кижилерниң сагыш-сеткили кижи төрелгетен амыдыралынга чаа үе-чаданы ажыткан Октябрьның социалистиг Улуг революциязының төрээн чурту — Советтер чуртунче угланган.

⊙ **ХАНОЙ.** Улуг Октябрьның 64 чылынга тураскааткан социалистиг чарыш Вьетнамга бо чылын аажок улуг хемчээлдиг болган. Совет-вьетнам найырал тудугларының интернационалдыг коллективтери ол чарыштың мурнуу одуруунга чоруп келген. Совет специалистерниң болгаш вьетнам тудугжуларының коллективтериниң аразынга чарыш дугайында керээлерни ол объектилерге чарган болгаш чедиишкинниг күүседип турар.

⊙ **БУХАРЕСТ.** Улуг Октябрьга тураскаадып, орус болгаш совет драматургияның фестивалын ында ажыткан. Орус болгаш совет классик чогаалчыларның шиилерин ёзугаар тургускан 70 ажыг шиилерни румын көрүкчүлер көөрлер. Ийи чурттуң культура ажылдакчылары «Драматургияда болгаш театр уран чүүлүнде чаа угланыышкыннар» деп чыышты эрттирер.

⊙ **ГАВАНА.** Улуг Октябрьның 64 чылынга тураскааткан фото-чуруктар делгелгези совет кижилерниң амыдырал-чурттаалгазының дугайында калбак билиишкинни берип турар.

Кубаның Компартиязының ТК-зының кежигүнү, республиканың Эртемнер академиязының президентизи В. Торрес ол делгелгени ажыдарда чүве чугаалап тура, делегей пролетариадының баштыңчызы, Октябрьның тиилелгезиниң сорук киирикчизи болгаш организакчызы Владимир Ильич Ленинниң күзээшкиннерин совет улус амыдыралга чедиишкинниг боттандырган деп медеглээн.

Совет чурттуң төөгүлүг ачы-хавыяазы чүл дээрге, социалистиг системаның капиталистиг системадан артык күштерлиин ооң херек кырынга тодаргай көргүскени болур деп, ол онзалап демдеглээн.

⊙ **ЛИССАБОН.** Португал хөй-ниитиниң Улуг Октябрьның 64 чылынга тураскааткан байырлыг хуралдары Бежу болгаш Эвора хоорайларга болган. Ол хуралдарны Совет Эвилелиниң чаңчылчаан хүннеринге киириштир «Португалия—ССРЭ» ниитилел органзастаан.

Совет Эвилелиниң хүннерин бо чылын Португалияның чүс ажыг хоорайларында болгаш чурттакчылыг пунктуларында эрттирип турар.

⊙ **ХЕЛЬСИНКИ.** Улуг Октябрьның 64 чылынга тураскааткан совет кино неделязы Совет культура болгаш эртем бажыңында эгелээн.

М. Роммнуң «Ленин Октябрьда» деп уран-чечен фильмин болгаш документалдыг өске-даа киноларны көрүкчүлер көөрлер. Оларның аразында — «Ынакшыл-биле чүрекке», «Чүс чылдарга деңнежир орук», «Чаа-чаа бедиктерже», «Өлүм чок чоруктуң арыннары» деп кинолар бар.

⊙ **КОПЕНГАГЕН.** Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга тураскааткан совет төөгүлүг революсчу фильмнерниң неделязы «Дания—ССРЭ» ниитилелдиң найырал бажыңында эгелээн. Беш киноленталарны даний көрүкчүлер көөрлер, оларның аразында—совет кинематографияның мастерлери С. Эйзенштейнниң «Октябрь», В. Пудовкинниң «Ава» дээн ышкаш сураглыг ажылдары бар.

НОРВЕГИЯ. Чер бөмбүрзээниң аңгы-аңгы районнарынга ядролуг чепсек чок зоналарны болгаш тайбың зоналарын тургузарының идеязы делегейниң хөй-ниитизиниң калбак бөлүктеринге, хөй чурттарның удуртукчу-даа бодуктеринге улам калбак деткимче ап турар апарган. Чоокта чаа эш Л. И. Брежневтиң ядролуг чепсек чок зонаның киржикчилеринге болур бөөр Соңгу Европаның чурттарынга удур ядролуг чепсекти ажыглавазынга Совет Эвилелиниң белениниң дугайында медегелдезин хөй-ниитизи улуг сонуургал-биле уткуп хүлээп ап турар. Бүгү күштуг моощазар, демисежир, удурланыр—ядролуг айыылдыг халалты, кижи төрелгетенге удур кем-херек үүлгедиишкинниң болдурбазының кара чаңгыс аргазы ол-дур.

ЧУРУКТА: Ослонуң кудумчуларынга чыскаалганнарның: «Нейтронуг бомбаны бүдүрерин соксаңар!», «Европаның соңгу талазы ядролуг чепсек чок зона дээш!»—деп бижиктерлиг кыйгырыглар тудуп алган чоруур.

В. МИНКЕВИЧИНИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

СКУЛЬПТОР ДУГАЙЫНДА МАРКАЛАР

Амгы үеге чедир-ле почта маркаларынга чүгле ооң ажылдарын чуруп турган. Ам Сергей Дмитриевич Меркуровтуң төрүттүнген хүнүнден бээр бөгүн 100 чыл болганынга холбаштыр совет почта сураглыг скульпторнуң, РСФСР-ниң улустуң чурукчузунуң портредин чураан маркалыг чагаа хавын парлап үндүрген.

Меркуров уран чурулганың улуг чогаалдарын арттырып каан. Аңгы-аңгы хоорайларның кудумчуларын болгаш шөлдерин ооң тургускан тураскаалдары болгаш композициялары каастап турар. Кайгамчыктыг мастерниң сиилбип кылганы В. И. Ленинниң мрамор статуязы Кремльде, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң хуралдаар залында турар. Кремльдиң ханазында күрүнениң болгаш партияның шылгарангай ажылдакчыларының хөрек тураскаалдарын база-ла Меркуров күүсеткен.

Скульпторнуң чогаадыкчы ажылының дугайын тускай монографиялар, каасталгалыг номнар чугаалап турар. Бистер оон өске—филателиялыг альбомну ажып көөр бис.

Октябрь революциязының 6 чыл оюнуң бүдүүзүнде, 1923 чылдың ноябрь айда, Москваның Тверской бульварының Никита хаалгазының чанынга бойдус шинчилекчизи, улуг эртемден К. А. Тимирязевке тураскаалды ажыткан. Ында «Демиселчиге болгаш бодакчыга» деп бижип каан. Найысылалда Меркуровтуң ол баштайгы ажылдарының бирээзин 1940 чылдың почта марказынга, Тимирязевке тураскаадып, а ооң соонда—70 чылдарда — уран чурулгалыг маркалыг чагаа хаптарынга сиилбип киирген турган.

Скульптор чээрби чыл ажыг үениң иштинде «Бакунуң 26 комиссарларын боолааны» деп монументалдыг композицияны кылыр дээш ажылдаан.

Ол композицияны сөөлүнде Бакуга тургускан болгаш тураскаал-пантеоннуң составынга киирген. Ол тураскаалдың чамдык кезектерин Бакунуң комиссарларының маадырлыг чоруунуң 50 чылынга тураскааткан маркадан көрүп болур.

Оларның бирээзиниң— Степан Шаумянның овур-хевири Меркуровту онза сонуургадып турган. Олар революция мурнунда-ла таныш турганнар. Ереванга Шаумян шөлүнге 50 чыл мурнунда ол чалбыыштыг революционерге тураскаалды тургускаш, ажыткан. Ону база-ла бир почта марказында чуруп көргүскен.

Оон өске чагаа хаптарында чуруктарда — Дзержинск хоорайда Ф. Дзержинскийге, Улуг Болдинде—А. Пушкинге тураскаалдар көстүп турар.

Меркуров дыка хөй кайгамчыктыг кижилерниң овур-хевирлерин тургускан, ынчалза-даа аңаа эң-не кол тема ленинчи тема турган. Чогумна анаа баштыңчы мөчээн соонда ооң арын-шырайын сиилбип, кылырын дааскан турган. «1924 чылдан эгелээш, Ленинниң овур-хевирин скульптурага көргүзүп, тургузар деп тодаргай сорулганы бодумнуң мурнумга салган мен»— деп, сиилбикчи чугаалап турган.

Ооң ол улуг болгаш харысалгалыг ажылын бүгү улус үнелеп көрген-даа. Скульпторнуң чогаадып тургусканы Ленинге тураскаалдар Кремльдиң Улуг ордузундан аңгыда Москваның Советская шөлүнде болгаш Владимир Ильич аттыг заводтуң девискээринде турар. «Баштыңчының мөчээни» деп скульптурлуг бөлүк Ленинчи Горкиде база тургустунган.

Скульпторнуң филателистиг Ленинианазы Советтер ордузунуң боттанмайн барган төлевилелинден эгелээни солун. Чазактың доктаалында ол бажың бүрүнү-биле В. И. Ленинниң овур-хевирин тургузарынга таарышкан турар ужурлуг деп айыткан турган. Меркуров 100 метр бедик скульптураны кылып турган. Ордунуң болуп тудуп четтикпээн— дайын эгелээн. Ынчалза-даа «Чаа Москваның архитектуразы» деп бөлүк маркаларның бирээзинде болгаш 1937 чылда бирги Бүгү-эвилел съездизинге тураскааткан почта демдектеринде ооң төлевилелин көргүскен: дээрже талыйып үнген бажыңның кырында баштыңчының улуг-чаагай тураскаалы көстүп турар.

Аңгы-аңгы чылдарда үндүргүлээн ийи маркалардан баштыңчының Ереванда ооң ады-биле адаан шөлде Ленинге тураскаалды көрүп болур. Украинаның Компартиязының XXV съездизинге тураскааткан маркаларда болгаш чагаа хаптарында, почта карточкаларында — Киевте тураскаалды чураан. База бир карточкада — Улуг Волгада тургускан тураскаалдың фото-чуруу бар. Львовта тураскаалды база-ла чагаа хавында сиилбип чураан. МАР-ның маркаларының бирээзинде Моолдуң найысылалы Улан-Баторга тургузары-биле кылган Ленинниң тураскаалын база парлаан.

Меркуровтуң чогаадып тургускулаан тураскаалдары чылдардан эргижиревейн турар. Ынчангаш келир чылдарның почта маркаларындан ол эң улуг мастерниң өске-даа ажылдарын көөр бис.

ЛЕНИНГРАДТЫҢ РЕВОЛЮСЧУ ТУРАСКААЛДАРЫ

ЧУРУКТА: алдарлыг «Аврора»крейсерниң чанында.
СЭТА-ның фотохроникаазы.

БАШТАЙГЫ ХҮН

Зоя ВОСКРЕСЕНСКАЯ

Өскүп үнер дей берген революцияның тынын тудуп, удуртуп башкарарынга ленинчи хол онза чугула херек апарган.

Тура халышкынның эгелээниниң медээзин Петропавловск шивээзинден үгер-боолар бериишкен.

Тура халышкын эгелээн!

Хоорайның төвүн бүзээлепкен. Көвүрүглерни тура халышкын үндүргеннер ээлеп алган. Ынчан олар Нева хемде көвүрүгнү башкаландыр адырарып, контрреволюцияның оруун дуй шавары-биле далажып турган ажылчыннарның, солдаттарның, матростарның колонналарын олче мөөңнээн.

Вокзалдар ажылчын дружиналарның холунга кирген... Телеграфты база ээлеп алган. Радиостанцияларын мракны чалгыгларга ажылдаар кылдыр таарыштыр эде дериш кылган. Банкыларның хөй акша-төгерик шыгжаап сейфтерин ажылчыннар таңныылдап, камгалап эгелээн.

Ынчангаш кажан Түр чазакты тудуп бажыннаан соонда бүрүн тиилелге чедип алдынар ужурлуг турган. А ол чазак Кышкы ордунуң Малахит залынга хоргадавышаан.

Кышкы орду соок-даа болза, бодунуң шил соңгалары-биле чайыннапып. Иштин сайгылгааның чырыы херелдендирип, танцы-сам динмиреп турган ышкаш сагындырган. Ынчалзажок ында музыка чаңгыланмастаан, өлче кирер эжиктер аксында чууза тергелер көзүлбес, чүгле юнкер каргыс таңныылдарның сапог идиктериниң ээжектери-биле токкуладыр кылаштаашканы ыржымны үреп турган.

Автомобильдер Кышкы ордунуң кирер эжиктеринче чоокшулап келбээнде-ле Орду шөлүн долгандыр бүзээлеп алган кызыл гвардейжилер оларны тудуп алгылаан. Бүзээлээшкинниң дээрбээ улам чыырлып кел чораан. А ол үеде Малахит залынга Түр чазактың хуралы болуп турган, ооң хүн айтырыы: «Революцияны боой тудуп, чок кылырының дугайында» чаңгыс айтырыг. Ынчалзажок төөгүнүң хөгжүлдезин дедир тыртар аргажок апарган, ынчангаш ынчан олар чүгле «министрлерни канчап-чоор камгалап алырыл?»— деп айтырыгны шиитпирлээрин оралдашканнар.

Смольныйның иштинде-даа база дашты-даа херелдендир чырып турган. Шөлде улуг-улуг одаглар база чалбыш-талбышаан. Херим эжиинче чүък машиналары. Кызыл гвардияның колонналары үзүк-соксаал чок шууржуп кирип, тергелиг аъттарлыг кижилер шокшудуп кээп турган. Петроградка (амгы Ленинград) ынчангаш ол караңгы дүне Кышкы орду-биле Смольный херелдендир чырып турган. Бирээзи Кышкы Ордудаазы кезээ мөңгеде өжүп карарарынга чоокшулаан, а өскези—Смольныйдаазы чүс-чүс чылдарда мөңге болуп чыраан. Кышкы ордута Түр чазак сөөлгү катап хуралдааны ол.

Смольныйга пролетариаттың эрге-чагыргазының баштайгы органы — Шериг-революстуг комитет ажылдап турган.

Дайзыннарга удур шуурганның күчүзү чүү-даа доктаадыр арга чок күштүг чадазында келген. Ону ленинчи хол, ендүр улуг угаан башкарып удуртуп турганындан дайзыннарга улам коргунчуг, сүртенчиг апарган.

Революция тиилээн! 1917 чылдың октябрь 25-тиң (эрги сан-биле, чаазы-биле ноябрь 7-ниң) 10 шакта Владимир Ильич Ленин «Россияның хамаатыларынга!» деп чугаа кыйгырыгны бижээн. Он-он чылдардагы демиселдиң түңнели он хире одуругда сиңниккен.

«Түр чазакты дүжүр октаан...

Чоннуң демисежип чораан херээ: демократтыг тайбыңның доп-дораан уламчылаары, черге помещиктерниң өнчүзүн узуткаары, бүдүрүлгеге ажылчын контроль, Совет чазакты тургузары хандыртынган.

«Ажылчыннарның, солдаттарның болгаш тараачыннарның революциязы делгерезин!».

Кежээликтей Советтерниң ийиги съездизи ажыттынар ужурлуг турган. Меньшевиктер болгаш эсерлер бүзээлеткен Кышкы ордуда Түр чазак-биле сүлчээ кылырынга белен турган. Съезд ажыттынарынга чедир бир шак артканда «Аврора» крейсер бодунуң дааштаашкыны-биле Кышкы ордуже шавар халдаашкынның эгелээнин медээлепкен.

Владимир Ильич 15—20 минута болгаш-ла Кышкы ордуза байдалды тодарадыры-биле чууза тергелиг холбаачыны чорудуп турган. Он беш, чээрби минута болганда-ла: «Кышкы ордуну бүзээлепкен» деп, рапорт оон кээп турган. Бүзээлээшкинниң дээрбээ улам чыырлып кел чораан. Удаваанда шавар халдаашкын эгелээн. Адактың сөөлүнде: юнкерлерге болгаш херээжеңнер батальонунга камгалаттырып алгаш, Түр чазактың кежигүннериниң хуралдап турганы Кышкы ордуну октябрь 25-тиң дүнезинден 26-же эртен революстуг шериглер шавар халдаашкын-биле ээлеп алган деп медээ келген. Министрлер туттурган, а оларны Петропавловск шивээзинге хоругдаан. Керенский дезип чорупкан.

Мурнундагы херээженнер батальонунуң эмнелге сестразы чораан бир херээжен Кышкы ордунуң өрээлдериниң бирээзинге чаштып чыткаңын тып алган. Түр чазактың даргазының хевин ол кедип алган олурган. Керенский дезип чоруурда ооң платьезин ушту солуй кеттинип алган болгаш ооң улуг аржыылы-биле бажын ораап алган чүве-дир. Ынчангаш шаан халдап турган кызыл гвардейжилерниң аразы-биле ол бүдүү дезип чоруй барган, а кызыл гвардейжилер херээженнерни тутпайн турганнар. Керенскийни караңгы азыгта манап турган америк туг азып алган америк машина алгаш барган...

— Кышкы ордуже шавар халдаашкынның үезинде бистиң талавыстан чидириг хөй болган бе?— деп, Владимир Ильич холбаачыдан айтырган.

— Чүгле алды кижи өлген — деп, ол харыылаан.

Ол алды кижиниң амы-тыны-биле чүс-чүс, миллион-миллион кижилерниң амы-тыны камгалаттынган-дыр. Бир эвес тура халышкынның эгелээрин бичии-ле озалдаткан болза, Керенскийниң чазааның каргыс шериглери пролетариатка удур кыргышкыдышкынныг ханныг үүлгедигни кылып болур турган ийин.

Ол дээрге хан төгүүшкүнү чок революция, кижи төрелгетенниң төөгүзүнде эң-не сүзүм-чиңгим, хөй хан төгүүшкүнү чок революция болган.

Меньшевиктер болгаш барыын үзелдиг эсерлер Советтерниң съездизин каггаш чорупканнар. «Коңчуг бараскаңнар! Өскерликчилер!...» деп, алгырышпышаан, оларны аңаа олурганнар оон үндүр хөөглепкен.

— Эштер! Большевиктерниң кезээде-ле эргежок чугулазының дугайында чугаалап чораан ажылчыннарның болгаш тараачыннарның революциязы тиилээн! — деп, Владимир Ильич Ленинниң откут чидиг сестери ендүр чаагайы-биле чаңгыланы берген...

«Ленин-биле чүректиң ханызындан беседалар» деп номдан.

Б. ХӨВЕҢМЕЙ.

ТЕРГИИН ЧАҢНЫК

Дээрге кызаш кылган соонда
Тергиин чаңнык чыжырт-ла дээн.
Ону бугу делегейге
Октябрь деп адай берген.

Ооң соонда бүргег дээр-даа
Онза кааңнап, арый берген.
Делегейге Ленин хүнү
Дески чырып үнүп келген.

Тайбың-биле аас-кежиин
Дайзыннардан хунаап алгаш
Улустарга бээр ыыдыр
Улуг Октябрь өөреткен.

МАРКС БИЛЕ ЛЕНИН ДУГАЙЫНДА ТЫВА УЛУСТУҢ ЫРЛАРЫНДАН

Хажыызындан харап кээрге
Хана хээлиг Тыва чурту.
Каш-ла сөөктү
каттыштырган
Карл Маркс, Ленинни.
Ужунайдан харап кээрге
Угулзалыг Тыва чурту
Улус чонну каттыштырган
Улуг башкы Ленинни.

* * *

Лениниң айыткан оруун
Эндег чокка эдерээли.
Революстуң алыс херээн
Эчизинге чедирээли.

Аяк шайны аартап ора...

КОММУНИСТ

Коммунист эш,
Хоочун намчы!
Сээң адың—
Черде туржук —
Оранларда,
Октаргайда.
Хөгжүлдеге—
Көвүрүг сен.
Чаартылгага
Чайнаан хүн сен.
Үүле-иштиң
Үлүүн орта
Үлегер сен.

Коммунист эш,
Хоочун өңнүк!
Бөгүнгү бо
Бөмбүрзектиң
Идегели,
Ишчизи сен.
Амгы шагның
Арын-нүүрү
Алдар-ады,
Углаачызы,
Угааны сен.

Эчис чаагай
Эрес соруун
Эки адың
Эпохадан
Эра дамчып
Артар, чурттаар—
Алдарың ол.

Коммунист эш,
Хоочун намчы!
Ажыл-иштиң
Арай кошкак
Олуруун сен
От дег чырыт.
Туружуң ол.
Туткан холуң,
Угаан, билииң —
Углаачы күш.

Коммунист эш,
Хоочун өңнүк!
Өртемчейниң
Өңнүк-төрел
Бугу чону
Бүзүреп тур.
Чамбы-дипти
Чаа дайын
Халавындан
Камгалаар сен.

Хоор чоннуң
Коммунистиг
Келир өйү,
Кежик-чолу—
Наптагайның
Кара чаңгыс
Идегели—
Ленинчи
Коммунисте.
Идегел сен—
Коммунист!

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

ОКТЯБРЬ

Байырлалдың бүдүүзүнде
Баштайгы хар чалай чаггаан.
Парад-чыскаал хүндүлээрде,
Базып эртер ширтээвис ол.

Чаа төре чарлап баштаан,
Совет чазак тургустунган
Октябрьның төрээн чурту —
Россияны алгап чор бис.

Угаан-бодал ужун үңгеш,
Оранларны эргий каапты.
Улус чоннар — Тайбың! —
дижип,
Октябрьда чыскаалган тур.

Хөгжүм-ыры чиртиңейнип,
Хөрек-чүрек хөлзеп-хайнып,
Хөйпүң чоннуң аразында
Хөлес шөлээн базып ор бис.

Ленин башкы баары-биле
Индир-дөрүнүң мурну-биле
— Ура-а! ырлыг өргүн
чыскаал
Улуг-Хем дег агып-ла тур!

Артывыста бир-ле кижи:
— Авай, ачай!—деп-ле
мындыг.
Аанакайым, оглувус бо!
Аас-кежиин айыткаан чор.

— Олчаң кымыл, оглум?—
дижип,
Четтикпейн айтырдывыс.
— Оол!—деп бо. Оолду
ошкааш,
Четтинишкеш базыптывыс.

Октябрьның байырында
Оранчарның шуптузунда
Олча болуп төрүттүнген
Оолдар, кыстар чеже дээр
сен!

Октябрьның байырында
Оол болган олчавысты
Оолдар, кыстар хеймери
дээш,
Октябрь деп ададывыс.

Л. ЧАДАМБА.

Тываның күрүне филармониязының «Саян» ансамбли бодунуң уран-чечен, солун көргүзүглери-биле чүгле бистиң республикага эвес, харын калбак делгем Төрээн чурттуң өске республикаларынга, крайларынга, областарынга болгаш хоорайларынга сурагжып турар. Тываның комсомол шаңналының лауреады бо коллектив эрткен чылын акы-дуңма Болгар Улус Республиканың ажылчы чоннарынга база аян тудуп чораан келген.

Чогаадыкчы аныяк коллективтиң ыраажылары, танцычылары ырак черлерже баарының мурнунда концерт программазынга чаа чүүлдерни киирип, кужениишкинниг белеткенип келген. Ансамбльдиң күүседилгелериниң кол өзээнде «Хан-Мерген» деп балет болгаш янзы-бүрү танцылар, ырлар, хөөмей болгаш каргыраа кирген.

Амгы үеде ансамбльдиң артистери республикадан дашкаар черлерге концерт көргүзеринге белеткенип турар.

ЧУРУКТА: Тываның комсомол шаңналының лауреады «Саян» ансамблиниң чаңдык артистери концерт көргүзүүнүң үезинде.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

Кым-даа, чүү-даа уттундурбаан

ОҢМАС АЛДАР

Калбак делгем Россияның улустарының карак кызыл демисежип чорааш чедип алганы хосталгазының ханалапчак идеалдарының харам чок тарыкчызы — Улуг Октябрь, тыва араттарны демиселче чалгынналдырыпкан.

Таңды сыннарының эдектеринден эгезин алгаш, тулаалаңчак эриктеринге чагыртып, дыйланайнып баткан бораңгай суглуг Могай хем унун дургаар үнүп чыдар суг баштарындан чемиш ап, узун оруун уламчылап бадып чыдар. Ооң унунга кижилер оңмас алдарны арттырып каан.

Тываларның Суг-Бажы дижири, амгы «Коммунизмниң херели» совхозтуң төвүнге чоокта чаа чордум. Суурнуң ады Кочетово. Тывага партизан командири С. К. Кочетовтуң ат-алдарынга тураскаадып ону ынчаар адаан.

Суурнуң хоочун чурттакчызы-биле хөөрежип олура, алдан чыл бурунгаар болган төөгүнү чугаалажы берген бис. Ол мынча диди: «Бистиң суур — ол тыва Петроград-дыр. Аңаа, Россияга ышкаш, хамык чүве моон эгелээн болгай».

Шынап-ла, кашкун чоннуң хөй санныг самдар кидис өглеринге долгандыр хүрээлеткен Атамановка (суурну баштай ынчаар адап турган) кандыг-даа дүвүрел чок ыржым чыткан. Он сес чылдың чазынында, ерт болу берген-биле демей, орус чурттакчылыг бо суур оттуп, динмиреп эгелээн. Депутаттарның баштайгы Соведи тургустунган. Советтиң даргазы бижик-билиг чок тараачын Семен Митряшкин, секретары Алексей Лукьянов болган. Советтиң чанынга кызыл гвардейжи отряд тургустунган, ооң «чанчынынга» фронтучу Сергей Кузьмич Кочетовту соңгаан. Ажыл хайнып эгелээн.

Совет эрге-чагырганы тургузарынга болгаш ону быжыглаарының херээнге орустар-биле кады ядыы арат Дайбың Билчирниң оглу база киржип, кызыл гвардейжи отрядка каттышкан. Ынчалзажок контрреволюстуг күштер баштайгы Советтерни тарадып, Советтиң даргазын, секретарын, кызыл гвардейжи отрядтың командириниң ада-иезин — Агафья Филипповна биле Кузьма Петрович Кочетовтарны, кызыл гвардейжилер Билтир, Медукпеп, Рассохин болгаш өскелерни-даа эраатанзыы-биле эттеп-эриидээннер.

КОМИССАР

Узун, шыырак мага-боттуг, делгем эгиннерлиг, Тываның аяс дээри дег, ак-көк карактарлыг Иван Петрович Юдаев сегел салын хүн бүрү чүлүүр, эрин салын хачы-биле дескилеп, аян киирип алыр турган.

Ол 1905 чылда-ла, Петроградта Александровскиниң шой-шуткулга заводунуң слесары турган, революстуг шимчээшкинге киржип турганы дээш Рязань чоогунче өг-бүлези-биле шөлүдүпкен турган. Германия-биле дайын мурнунда ол Сибирьже, а он тос чылда Тываның Каа-Хем кожууннуң Деризигге келген. Эжи чораан Василий Дресвянниковка маңаа таварылга бооп таваржы берген. Ол ийиниң үзел-бодалы, күзел-чүткүлү ийи аңгы дээрзин баштайгы ужуражылгадан-на билдипе берген.

...Моол отрядтың башкарыкчызы Маскаржав-биле дугуржулга ёзугаар Кравченко биле Щетинкин Тывадан үнүп чоруп тура, чүвени канчап билир дээш хөйгааралга И. Л. Юдаевти арттырып каан.

Дресвянников дээрзи чүгле моолдарның эвес, совет эрге-чагырганың ёзулуг калчаа удурланыкчызы деп чүве билдипе берген.

Ол чылдың күзүнүнде Юдаев өг-бүлези-биле Атамановкаже көже берген. Маңаа келгеш ол амыдыралга, ажыл-чорудулгага политиктиг деткимчени-даа алган, а Дресвянников Көк-Хаакка бодунуң сүлчээчилери-биле артып калган.

Чыл эрткен. Политиктиг байдал улам быжыккан. Октябрьның ортан үезинде комиссар Юдаев, кезек партизаннар ээлделдеп алгаш, Көк-Хаакче чорупкан. Сорулга: ол черниң тараачыннарын дээрбечи Мелегин биле Сафроновтуң аспаандан чайладыры, оларга сургаалдалыг тайылбыр кылыры. Дээрбечилер-биле Дресвянниковтуң каттыжа бергенин билип турза-даа, эрги эжин ээлдирип алыр сеткил-биле, ол чугаалашкан. Демгизи чугаага кирже эжин кижизиг уткуур хамаан чок, ону кара сагыштыы-биле дээрбечи ёзу-биле боолапкан.

Комиссарының өжээнин партизаннар негеп алгаш, Иван Петровичиниң мага-бодун Атамановкаже эккелгеш, Совет эрге-чагырга дээш амы-тынын харам чок демисежип чораан маадырны орнукшудуп каан.

Чээрби чылдың октябрьда болган бо чидириг атамановкажыларның баштайгы оскундуруу болган.

БАШТАЙГЫ СОВЕТТИҢ ДАРГАЗЫ

Бызаңчы мергежилдиг Алексей Сниткин бодунуң үезинде Тывага баштайгы хоорайның таваан салышканнарның бирээзи. Он тос чылда Атамановкаже көже берген. Аңаа ол революстуг шимчээшкинниң идепкейлиг киржикчизи апарган.

Күс. Каан чай эрткен болгаш тараа, сиген багай үнген. Сниткинниң өг-бүлези хөй улус: ийи оглу, хеймер кызы Тася чүнү чиирил ам. Чаңгыс инээнге, ийи аъдынга кыжып херек сигенден чүү-даа чок. Үениң хайыммыны кедергей. Ооң кырынга дээрбечилерге өлүртүп каан Юдаев дугайында медээ Совет даргазынга база согуушкун ышкаш болган.

Юдаевти орнукшуткан соонда, ийи-үш-ле хире хонганда, Бай-Хаактан кел чораан тергелиг кижилерни суурга киир кыдаттар сывырып келген. Туруп-моглаан аъттарын дыш, семис аъттарга күш-биле орнап, солуп алгаш, Атамановкадан 40 хире километрде, Оттук-Дашта, Ян Шичао шериинче баар бодаан кыдаттар чүве-дир. Олар кедээ Совет чанынга доктаай берген. Аңаа хурал эртип турган. Чалатпаан ок-боолуг «аалчыларны» көргеш, улустуң ыызы чиде берген.

Кол кеттинген бир кыдат түс черге садыглап турган Ли Сапы дамчыштыр чугаазын очулдурткан. Олар аъттар негеп турган. Кижилерден ок-боо ажыглап турганда аът-хөл былаап алыр эргени оларга кым тывысканыл дээрзин Совет даргазы Сниткин айтырган. Ынчан кыдаттар боолажып турганда күзээнин чедип алыр бодаан. Ынчалза-даа чыылганнар «аалчыларны» түкүп алган. Оларны Усинскиже чорудупкан.

Ийи хонганда, Сниткин өг-бүлези-биле кежээки чем столунга олурупкан турда, боолаарлыг ийи кыдат кирип келген. Эжик артында база ийи кижиниң артып калганын Алексей дораан эскерип каан.

— Чанчын аът херек деп тур — деп, үдеп келгени, садыгжы Ли Сан багайтыр орустаан.

— Туттурган кижилеривис эккел дидир — деп, ол улаштыртан.

— Дораан чедип кээр мен— деп, өг-бүлезинге оожум чугаалааш, Сниткин столдан туруп келген.

Олар кедээ Совет бажыңынга келген. Кым-даа чок. Эр кижилер шөлде. Ээн бажыңга кирип кээрге кыдаттар айтырыышын база катап катаптаан...

— Силерге бээр аът чок-тур, а туттурганнар Усинскиде, оорган айтырып болур силер— деп чорда, боо так дээн. Алексей Никифировичиниң карактарында өжээнниң отчугаштары кылаш дээн. Үш улаштыр аткан ок ону кажан-даа туруп шыдавас кылдыр чыттыр шаапкан.

Доллур шоодай чүдүрүп каан тергелиг кижини эскерип кааш, дайзыннар кудумчуже үне халышкан. Чүъкту черже дүжүр октатылаааш, тергелиг аътты алгаш, кыдаттар Оттук-Даш ууйче караңнадып чорупкан...

Кижилерниң аас-кежии, деңэргези дээш демисежип чораан база бир партизанның, Советтиң баштайгы даргазының өлүрткенинге суурнуң орус, тыва чурттакчыларының өжээни өөскүп, адыштарын улам дыңзыг чудуруктапкаш, ынчангы дайзыннарга удур демиселин улам күштелдиргеннер.

М. ПАХОМОВ.

(Уланчылыг).

КАЯА, ЧҮҮ БОЛУРУЛ

ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫ

Ноябрь 8-те О. Чылгычының «730 хүннер болгаш дүннер» деп шиизи 19 шакта эгелээр.

КҮРҮНЕ ФИЛАРМОНИЯЗЫ

Ноябрь 7-де ыры-хөгжүмнүг «Аян» ансамбльдиң концерти. Эгелээри 16 база 18 шактарда.

Ноябрь 8-те — «Саян» ансамбльдиң концерти. Эгелээри 16 шакта.

«ЕНИСЕЙ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА

Ноябрь 7-де — «Ленин — Октябрьның баштыңчызы» деп аас журналы. Эгелээри 14 шакта.

Дискотека — 20 шакта.

Ноябрь 8-те ыры-хөгжүмнүг «Аялга» ансамблиниң концерти. Эгелээри 16 шакта.

«Октябрьның алдарлыг херектеринге төлептиг бол» деп утренник. Эгелээри 14 шакта.

Дискотека эгелээри 20 шакта.

«ГЕОЛОГ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА

Ноябрь 7-де — «Бистиң Октябрь» деп номчулга конкуржу. Эгелээри 14 шакта.

КУЛЬТУРАНЫҢ БОЛГАШ ДЫШТАНЫЛГАНЫҢ ГАСТЕЛЛО АТТЫГ ПАРЫГЫНГА

Ноябрь 7-де — Стол теннизинге маргылдаа. Эгелээри 14 шакта.

Ноябрь 8-те — Стол теннизинге блиц-турнир. Эгелээри 10 шакта. Шыдыраага блиц-турнир 11 шакта болур.

«ХЕРЕЛ» СПОРТ ЗАЛГА

Ноябрь 8-те баскетболга күш-культура коллективтерниң аразынга блиц-турнир. Эгелээри 10 шакта.

ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАВЫ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ 7-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 9.05 — «Хөглүг аялгалар». Аныяк ыраажылар концерти. 10.05—«Чкаловтуң баштайгы ажыр ужудуушкуну» деп документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 10.35 — «Улуг Октябрь». Совет шүлүкчүлериниң чогаалдары.

КЫЗЫЛДАН

10.55 — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга холбаштыр Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының байырлыг чыскаалы. В. И. Ленин аттыг шөлден дамчыдар.

МОСКВАДАН

12.20 — «Төрээн чуртта». Кинопрограмма. 13.05— ССРЭ улустарының ырлары болгаш танцылары. 13.45— Москва, Кызыл шөл. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга тураскааткан шериг парады болгаш ажылчы чоннар чыскаалы. Төнгенде — пионерлерниң байырлыг концерти. 16.30— «Пионерлер дөртелээн чораан-нар». Мультфильм. 16.40 — «Ленин 1918 чылда». Уран-чечен фильм. 18.30—18.45—Чапсар. 18.45— «Ак-көк отчугаш». 21.00 — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга тураскааткан шериг парадының болгаш ажылчы чоннар чыскаалының дугайында репортаж. 22.15— «Спорт аялгалары». Совет болгаш даштыкы спортчуларның көргүзүү. 22.35—00.35 — Эстрада программазы. Төнгенде—телемедээлер.

ИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

13.45— Москва, Кызыл шөл. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга тураскааткан шериг парады болгаш ажылчы чоннарының чыскаалы. Төнгенде— пионерлерниң байырлыг концерти. 16.15 — «Сагыш-сеткилдиң ханызындан». Мурманск хоорайның балыкчылары-биле ужуражылга. Дамчыдылга» РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. М. Леонтьева чорудар. 18.05— «Аныктар адрези». 19.15 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Айболит циркте». 19.30 — Д. Фурмановтуң төрүттүнгени хүнүнден бээр 90 чылынга уткуштур «Чапаев». Уран-чечен фильм. 21.00 — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга тураскааткан шериг парады болгаш ажылчы чоннар чыскаалы. 22.15— Уран-чечен фильм.

Редакторнуң оралакчызы
К. К. САТ.

КИНО

НОЯБРЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ленин Парижте» 12.00, 14.00, 16.00, 18.00 (узаткан), 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Туттурбас ожээн негекчилери» 10.20, 13.30, 17.00. Киночыынды 12.00. «Агымышкынга удур» 15.00, 15.10, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Зоя» 10.00, «Харыы көжүүшкүн» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Москва карак чажынга бүзүревес» 13.00, 16.00, 19 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54 көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2468

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—01537